

RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 173 (31).**

1922 a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine muudatuste kohta Riigikogu koosseisus. 3. Riikliku maatagawara tarwitamise seadus. — Päewakorral. — 4. Wanaduse, töowõimetuse ja töötaoleku wastu kinnitusseaduse eelnõu. — Päewakorral. — 5. J. Piiskar'i ja J. Tiks'i küsimine teedeministrile raudtee weduriwarustajatele perekonna-abiraha maksmata jätmise kohta. — 6. A. Palwadre küsimine põllutöoministrile Walga maakonna Laatre walla Tsirgulinna alewiku elanikkudele ehituskruntide andmise asjus. — 7. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse deklaratsioonile kohta.

Riigikogu koosolek 30. nowembril 1922 a. kell 10 hommikul.

Kokku on tulnud 80 Riigikogu liiget. Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman.**

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, rahaminister **G. Westel**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **A. Weiderman**, kohtuminister **J. Reichman**, tööhoolekandeminister **Chr. Kaarna**, siseminister **K. Einbund.**

Koosolek algab kell 10.20 min. e. l.

1. Päewakorra Juhataja **A. Kerem** wastuwõtmine. **rem:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on rahwasaadikutele kätte jagatud. Ettepanekuid päewakorra muutmise kohta ei tehta. Loen päewakorra wäljajagatud kujul wastuwõetuks.

2. Teadaandmine Enne, kui päewamuudatuste kohta korra juurde minna, on juhatusel teatada, et rkl. Paabo on tagasi astunud ning Riigikogu koosseisus.

Juhatus on kutse saatnud sama erakonna walimisnimekirja järele järgmisele kandidaadile Paul Ööpik'ule.

Riigikogu läheb I päewakorra-punkti juurde.

3. Riikliku maatagawara tarwitamise seadus — Riigikogu esimees **K. Päts**: Lu-
gupeetud rahwasaadikud! Riigikogu kodu-
päewakorral. korra § 42 põhjal tule-

wad seaduseelnõud enne I lugemist Riigikogu kätte arutada, kui seaduseelnõu esitaja seda nõuab wõi kui Riigikogu juhatus tarwilikuks arwab seda enne komisjoni andmist Riigikogu koosolekul Riigikogule esitada. Käesolewal korral on

Riigikogu juhatus seda teinud. Motiivid, miks Riigikogu seda eelnõu mõnda komisjoni ei saatnud, on järgmised: see eelnõu sisaldab eneses väga palju puhtkodanlis-õiguslisi juriidilisi normisid, ning teiseks on temas ka väga tähtsad majanduslised küsimused, mis lahendamist nõuavad. Seda eelnõu wõiks ju saata üldisesse komisjoni, kus saaks läbi arutada tema üldõigusline pool ja teiseks wõiks teda saata maakomisjoni, kus saaks läbi arutatud tema ökonoomiline külge.

Et aga nii mitmelt poolt awalikus arwamises, kui ka Riigikogu rühmade poolt, on tunnistatud, et see seaduseelnõu üks neist kõige hädatarwilisematest on, siis arwas juhatus otstarbekohaseks Riigikogu ennast otsustada lasta, kas mitte soowitaw ei ole seda erikomisjoni anda, kust osa wõtaks need Riigikogu liikmed, kes wõiksid rohkem rõhku panna selle eelnõu juriidilise kui ka majanduslise külge peale, ning wõiksid seda kindlalt läbi arutada.

Juhatus omalt poolt ei tee mitte otsekohe sarnast ettepanekut, waid arwab tarwilikuks Riigikogu tähelepanu selle peale juhtida, mispärast ta seda seaduseelnõu otsekohe komisjoni ei saatnud.

Juhataja **A. Kerem**: Kodukorra § 47 põhjal otsustab Riigikogu kõige pealt, kas seaduseelnõu arutamisele asuda wõi teda komisjoni anda. Selle kohta wõiwad sõna saada 2 poolt ja 2 wastu.

Chr. Arro (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riikliku maatagawara tarwitamise seadus on seadus, mida suur hulk põllumehi juba ammu ootab, sest see seadus peab ära määrama selle korra ning wiisi, mille põhjal tulewikus põllumehed maad kasutama hakkawad ja sellepärast leiab ka põllumeeste rühm, et sellele seaduseelnõule peaks wõimalikult rutuline käik antama, et ta warsti, kui seadus wõiks wälja tulla. Selles mõttes

teen ettepaneku seda seaduseelnõu anda erikomisjoni, kelle jagajaks oleks 10.

J. Piiskar (is.): See seaduseelnõu on walitsuse poolt kokku seatud aluseks wõttes, et maad wõib saada eraomanduseks. Nagu teada, ei näe maaseadus sarnast wõimalust ette. See eriseadus, mis kawatsetakse wälja anda maaseaduse täiendamiseks, käib maaseadusele risti wastu ja meie arwates ei saa ka erikomisjon teda niipalju muuta, et ta wastuwõetaw oleks maaseadusega kokkukõlas. Kommisjonil jääb järele, kas see eelnõu tagasi lükata wõi uus eelnõu wälja töötada. Muud wõimalust komisjonil ei ole. Teen ettepaneku see seaduseelnõu läbi vaatamata jätta, ning Wabariigi Walitsusele tagasi anda.

Juhataja A. Kerem: Ma ei saa rkl. Piiskar'i ettepanekut hääletada. Sisse on tulnud üks ainukene ettepanek rkl. Arro poolt: Teen ettepaneku riiklise maataagawara tarwitamise seaduse läbiwaatamiseks erikomisjon walida. Jagajaks wõtta 10. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on käesolewa seaduseelnõu läbiarutamiseks otsustatud walida erikomisjon ja jagajaks arw 10 wõtta.

Kas tehakse ettepanekuid komisjoni liigete kohta? Sõna on korra kohta rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer.): Kuna rühmadel pole wõimalust olnud seisukohta wõtta, keda komisjoni walida, siis teen ettepaneku komisjoni liigete walimise jätta tänase pealelõunase koosoleku ajaks.

Juhataja A. Kerem: Teistsuguseid ettepanekuid ei tehta. Selle ettepaneku wastu keegi ei waidle, loen ta wastuwõetuks.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Wanaduse, töowõimetuse ja töotaoleku wastu kinnituseaduse eelnõu—päewakorral.

kes tööpuuduse all kannatawad. Kahtlemata on see arw veel suurem, sest meie tööbõrsede wõrk ulatab ainult mõnedesse linnadesse. Maal ei registreerita töötähtsusi üldse. Meie teame aga härra põlutöökansleri seletusest, et maareformi

teostamise tõttu on üle 15 tuhande endiste mõisatöölise perekonna ilma maata jäänud ja sellega ühes ka ilma tööta. Peale selle on veel töowõimetud, inwaliidid, nende kohta kõneleb aruanne õige pessimistlikku keelt. Inwaliidide seisukord on raske, nende arw on kaugelt suurem, kui seda aruandes näha ja nii mõnigi on sunnitud kas santimise wõi mõnel muul teel ülespidamist muretsema. Kõike seda arwesse wõttes peaks see seaduseelnõu kiire korras läbi waadatud ja wastu wõetud saama, et sellega kõrwaldada neid kapitalistlikule korrale omaseid pahesid. Teen ettepaneku otsekohe selle seaduseelnõu arutusele asuda.

Juhataja A. Kerem: On ettepanek tehtud seaduseelnõu arutusele asuda. Kodukorra § 47 on ette nähtud ainult üks kahest wõimalusest, kas seaduseelnõu arutamisele asuda, ehk seda komisjoni anda. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) (Pahemalt poolt: Ära lugeda.) Palun uuesti. (Loetakse hääli.) On antud 19 häält poolt ja 26 wastu. Sellega on otsustatud eelnõu komisjoni anda. On ettepanek tehtud töökaitse komisjoni anda, teisi ettepanekuid tehtud ei ole. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud seaduseelnõu töökaitse komisjoni anda.

E. Jonas (is.): Teen ettepaneku, et komisjonile kahenädaline tähtaeg antaks.

Juhataja A. Kerem: Ettepanek on tehtud, et komisjonile kahenädaline tähtaeg määratakse. Sõna ettepaneku kohta ei soowita, asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on tähtaja määramise ettepanek tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. J. Piiskar'i ja J. Tiks'i küsimine teedeministrile raudtee wedurivarustajatele perekonna-abiraha maksmata jätmise kohta.

Sõna on rkl. J. Tiks'il küsimise ettekandmiseks.

J. Tiks (is.) (loeb): Palume teedeministrilt seletust järgmistele küsimistele:

1. Miks on jäetud tänawu 1. juulist algades perekonna-abiraha maksmata Tallinna ja Nõmme raudteejaamades tööta-

watele weduriwarustajatele, kes waremalt said perekonna-abiraha üldistel alustel?

2. Kas on perekonna-abiraha maksmata jäetud ainult eeltähendatud jaamades töötawatele wõi kõigile weduriwarustajatele?

3. Kas ja millal kawatsetakse weduriwarustajatele wälja maksta nende saamatajäänud perekonna-abiraha?

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

6. A. Palwadre küsimine põllutöömistrile Laatre walla Tsiргulinna alewiku elanikkudele ehituskruuntide andmise asjus.

Sõna on rkl. Palwadre'l küsimise ettekandmiseks.

A. Palwadre (loeb): Walga maakonnas, Sangaste jaama juures asub niinimetatud Tsiргulinna alew.

Alewiku ehituskruuntideks muretseti maad naabruses asuwatelt taluomanikkudelt.

Ehituskruuntideks oli määratud enne ilmasõda Laatre mõisa endise omaniku poolt ka mõisamaadest alewiku läheduses olew raestik umbes 60 wakamaad suur, kuigi rasketel tingimistel.

Pärast maaseaduse maksmahakkamist ja Laatre mõisa riigistamist on kohalikud elanikud esinenud palwetega Asutawale Kogule, põllutöömisteeriumile, metsade peawalitsusele ja kohalikule riigimaadeülemale, et alewiku juures asuw raestik ehituskruuntideks ära planeeritaks ja alewiku elanikkudele selleks wälja antaks.

Kuigi korterikitsikus koha peal suur, on alewiku elanikkude palwed senni tagajärjeta jäänud.

Kaotades lootust põllutöömisteeriumi ametiasutuste wastutulekkuse peale, on alewiku elanikud otsustanud pöörata oma õiglaste soowide rahuldamiseks Riigikogu poole ja selleks isegi oma woliniku Tallinna saatnud.

Palun põllutöömistrilt lähemal koosolekul wastust järgmiste küsimiste peale:

1) Kas põllutöömistril on teada, et Tsiргulinna alewiku elanikud on mitmekordselt pööranud palwetega temale alluwate ametiasutuste poole anda neile ehituskruuntideks riigistatud Laatre mõisamaadest kasutamata seiswat raestikku umbes 60 wakamaa suuruses?

2) Kas ja kumas mõtleb põllutöömister rahuldada alewiku elanikkude palwet?

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

7. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni kohta.

A. Palwadre (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogus on praegu arutustel 1923 a. eelarwe.

Selle eelarwe on uus walitsus omaks wõtnud ja nii tuleb üksikasjaliselt ja lähemalt arutusele walitsuse süsteem ja walitsuse sihid eelarwe korras. Kuigi nii wõimalus on uue walitsuse sihtide ja walitsemise süsteemi juures peatada eelarwe arutuse puhul, peab meie rühm siiski tarwilikuks ka walitsuse deklaratsiooni puhul sõna wõtta ja selle juures lähemalt peatada.

Esiteks on Wabariigi Walitsus uue Riigiwanema nimel seletanud, et uus walitsus tarbekorral eelarwes muudatusi ja parandusi ette paneb, kui näeb, et see tarwilik on. Teiseks on iga uue walitsuse ametisseastumine ja selle deklaratsioon sarnase tähtsusega, et mööda minna temast waikides oleks otse lubamatu.

Kui meie asume uue walitsuse deklaratsiooni hindamisele, siis asume meie selle juurde peaaesjalikult seisukohalt, kas uus walitsus asub meie seisukohtadele lähemale wõi taganeb tema nendest kaugemale, kas tuleb mõista walitsuse muutust kui lähenemist opositsioonile wõi kui taganemist reaktsiooniliste kihtide poole. Kui arwesse wõtta deklaratsiooni, mis uue walitsuse poolt on ette kantud, siis peame konstateerima, et walitsuse muudatus ei tähenda mitte lähenemist opositsioonile, waid uus walitsus oma deklaratsiooniga asub wäljakutsuwalt kaugemale opositsiooni seisukohtadest.

Sisuliselt on walitsuse süsteemi ja walitsuse sihtide wastupeegelduseks riigi eelarwe: 1) maksustamise süsteem wõi üldisemalt riigi tulude kokkuwõtmine ja 2) riigi tulude jaotus kulude osas. Senine walitsuse süsteem põhjenes põhimõttel: 1) et riigi tulused kokku wõtta laiematelt hulkadelt ja 2) et riigi tulused ära kasutada ainult rikkamate, kitsamate kihtide huwides. Uus walitsus on endise eelarwe omaks wõtnud, mitte ainult hädasunnil omaks wõtnud, waid omas deklaratsioonis seletab lausa, et sarnane maksustamise süsteem, sarnane tulude jaotamise süsteem peab jääma maksma ka lähematel aastatel. Deklaratsioonis öeldakse, et wahekorda otsekoheste ja kaudsete maksude wahel muuta ei saa, et

uusi waranduse juurdekaswu maksusid ja teisi ei ole mitte wõimalik sisse seada. Tähendab, meie finanspoliitika aluseks jääwad kaudsed maksud, jääb esiteks alkoholimaks piirituse müümisest ja teiseks tollid. Kaks suuremat tuge meie finanspoliitikas.

Teisest küljest, kui meie vaatame, kas walitsus ei mõtle radikaalsemaid muudatusi ette wõtta riigi tulude jaotuses, siis peame konstateerima, et mingisuguseid muudatusi ka siin ei tule. Tulude jaotus jääb endiseks, sotsiaalsetele uuendustele ei leita mitte wõimalust olema asuda, rahwamajandusline kandejõud ei lubawat mitte sotsiaalsetele uuendustele, eriti sotsiaalsetele väljaandmisele asuda. Seda öeldakse kindlalt välja uues deklaratsioonis. Nii et meie endine süsteem riigi tulude kokkuwõtmises ja nende jaotamises jääb maksuma, jääb maksuma kindlalt ja muudatusi oodata ei ole.

Uus walitsus näib oma moodi ka sotsiaalse õigluse põhimõttest aru saawat ja sotsiaalse õigluse teostamisele omapäraselt asuda tahtwat. Ma räägin sotsiaalsest õiglusest, sest uue walitsuse deklaratsioon räägib siiski, et walitsuse tegewuse ülesandeks olla ka sotsiaalset õiglust maksuma panna. On aga huwitaw nüüd, kuidas uus Wabariigi Walitsus seda õiglust teostama hakkab. Deklaratsioonis meie leiame need konkreetset juhitud ära märgituna, kus uus walitsus arwab kannatajatele wastu tulla.

Nende hulgas, kes wõiwad loota uue walitsuse wastutulelikkuse peale, on ära märgitud järgmised kodanikkude liigid: 1) riigistatud maade endised omanikud, endised mõisnikud, nendele lubab uus walitsus tasu maksta; 2) uus walitsus lubab pantkirjade pidajatele abi korraldada hoolekande korras; 3) leiawad uue walitsuse poolt heatahtlikku wastutulekut kõrgemad sõjawäelased, kellele lubatakse autasu anda; 4) wõiwad loota uue walitsuse wastutuleku peale majaperemehed, nende kasuks lubatakse üüriseadus ära kaotata.

Ei ole tähele panemata jäetud ka põlumehed: nendele lubatakse põllu- ja karjasaadustele turgusid otsida, kuna sisseweo tollisid ära ei kaotata, ja takistusi wäljaweoks mitte ei lubata teha, uus walitsus ei küsi mitte, kas kasulikkude turgude leidmine Eesti rahwale mitte kalliks maksuma ei lähe, kas Eesti rahwas elukalliduse all mitte rängalt kannatama ei

hakka. Need on need wiis liiki eesõigustatud kodanikka, kellel lootus on, et uus Wabariigi Walitsus oma sotsiaalse õigluse maksmapanemisel neile wastu tuleb ja nende seisukorda kergendada tahab!

Harilikust sotsiaalsest seadusandlusest, millest meil puudus on, uus Wabariigi Walitsus ei leia tarwiliku olewat pikemalt rääkida. Ta seletab deklaratsioonis, et meie rahwa majandusline kandejõud ei luba sellele seadusandlusele asuda. Kahuks ei ole uus walitsus mitte wälja arwanud, kui palju kallimaks oleks läinud sotsiaalsete seaduste andmine ja täitmine sellest summast, mis mõisnikkudele tasuks, kõrgematele sõjawäelastele autasuks, pantkirjade pidajatele toetuseks määratud. Kumb oleks nüüd kallimaks maksuma läinud, kas sotsiaalsete uuenduste läbiwiimine, töötatööliste kinnitamise edendamine, wõi nende walitsuse poolt lubatud toetuste ja tasude andmine? Wõrdlewat tabelit selle kohta pole walitsus meile mitte esitanud. Kui rahwa majandusline kandejõud wäike, siis tuleks eestkääd hädalisemad tarbed täita ja nende teostamisele asuda, aga mitte peatama jääda nende tarbete juures, mis sugugi hädalised ei ole, koguni üleliigsed on ja mida üldse ei oleks tarwis olnud oma kanda wõtta.

Loomulik, et meie rühmal on kõige tähtsamaks ülesandeks sotsiaalse seadusandluse korraldus ja kui meie endisele Riigikogu esimehele, praegusele Wabariigi Walitsuse juhatajale, esitasime oma walitsuse tegewuskawa, siis oli ka see osa meie kawas kõige suurem. Praeguse Wabariigi Walitsuse deklaratsioonis on aga see osa kõige wäiksem. Tahaksin tähelpanu juhtida ühe asjaolu peale. Deklaratsioonis leidub koht, kus lastakse wälja paista, nagu sammuksime meie Eestis ühes rahwuswahelise töötoimkonnaga, nagu oleks meie sotsiaalsete seaduste alal sama kaugel, nagu teisedki. Kohe alguses, kui asutakse deklaratsioonis sotsiaalse seadusandluse küsimuse käsitamisele, öeldakse, et Wabariigi Walitsus tahab lähedat kontakti pidada rahwuswahelise töötoimkonnaga ja täita heatahtlikult konwerentside otsused ning soowiawaldused täies ulatuses. — Selle järele wõiks arwata, et Eesti kujutab enesest täiesti modern riiki, mis on warustatud kõige tarwilikumate sotsiaalsete seadustega ja sammub ühes teiste riikidega edasi. Kuid edasi öeldakse täidame „täies ulatuses, kuiwõrd need meil kliima iseäralduste, tööskuse ja kandejõu seisukohalt teostata-

wad on.“ Nii siis see wiimane lõpp lõõb jalad alt ära ka esimesel poolel. Igatahes ei luba see midagi järelda. Kuid selle juures tuleb veel arwesse wõtta, et need riigid, kes rahwuswahelise töötoimkonna tööd osa wõtawad, on palju kaugemale läinud sotsiaalseadusandluse alal kui meie. Meil räägitakse kogu aja ainult ühest seadusest, nimelt haiguste wastu kinnitamisest ja sedagi kardetakse teostada. Juba Asutawa Kogu päewil tehti temaga algatust, kolm kummi neli aastat on temast räägitud, aga siiski ei jõuta teda veel sarnases ulatuses maksuma panna, kui ta maksub mujal.

Teisena räägitakse veel kinnitamisest õnnetujuhtumiste korral. Ka see seadus ei ole kaugemale jõudnud ja on oma ulatuses väga kitsas, samuti nagu haiguste wastu kinnitamisest. Praegusel kujul nad ei wasta mitte sellekohastele seadustele, mis teistes riikides makswad on. Kuid peale selle ei ole meil teisi seadusi maksuma pandud: ei ole meil wanaduse wastu kinnitamise seadust, ei ole meil inwaliidsuse wastu kinnitamise seadust, ei ole meil mingisugust seadust töötähtsusele abiandmise asjus. Ometi on kõik need seadused teistes riikides, kes osa wõtawad rahwuswahelisest töötoimkonnast, makswad. Meie olime seal kui metsik tsiwiliseeritud riikide hulgas. Ei ole ka mingit lootust, et meie nendega sammu hakkame pidama. Esimene asi oleks uuel Wabariigi Walitsusel ütelda, et meie tahame järele jõuda nendele riikidele, kes rahwuswahelisest töötoimkonnast osa wõtawad, et meie tahame seal ühewäiriliseks liikmeks saada. Kuid seda deklaratsioonis ei öelda. Ei lubata ka mitte, et Eesti katsuks järele jõuda teistele riikidele sotsiaalsete seaduste alal. Haiguste wastu kinnitamisest lubatakse küll läbi wiia, kuid neid lubadusi on juba mitmel korral olnud ja ei tea neid kindlasti uskuda. Ja kuigi see seadus läbi wiiakse, siis paistab deklaratsioonis, et siin astutakse samm tagasi, aga mitte edasi. Nimelt vähendatakse tööliste osa haigekassade walitsemises ja tuuakse juurde ette wõtjad, töösturid. Tähendab, praegust korda tahetakse muuta tagasikiskuwast, tagurlihes sihis.

Teisi ülesandeid sotsiaalseadusandluse alal uus Wabariigi Walitsus omale ülesse ei sea. Nii jääb maksuma ka uue walitsuse ajal endine põhimõte, et kaudsete maksude kaudu wõetakse rahwa laiematelt hulkadelt raha sisse riigikassasse, et laie-

mate hulkade peal lasub maksukoorem suuremalt osalt, kuid riigilt ei ole mitte loota wastutulekut nendel, kes wastutuleku peale riigilt loota wõiks ja lootma peaks, nimelt töörahwas. Töörahwas jääb endist wiisi kinnitamata wanaduse puhul, inwaliidsuse puhul ja ei ole tal ka loota, et temal oleks kindlustatud inimesewääriline ülespidamine, oleks kindlustatud korter. Korteriolude kindlustamisest ja parandamisest uues deklaratsioonis ei räägita, see on kõrwaline asi. Minnakse wälja korterikriisi lahendamisel peaaesjalikult ainult majaperemehe seisukohalt. Samuti ka eluaseme korraldamiseks ei paku tagatise deklaratsioon. Mõõda minnes räägitakse, et walitsus tahab asuda eluaseme-seaduse kokkuseadmisele, mis wõiks ka olla popsnikkude seisukorra lahendamise eeltöök. Mis peaks tähendama sarnane umbkaudne ja üsna selgusetu lause? Ei wõi mitte ette arwata, kuid kindlasti wõib oletada, et walitsus ei soowi mitte päewakorda wõtta neid küsimusi, mis põnewaks on saanud. Meie ei leia mitte juhtumõtteid selle kohta, kuidas tahab walitsus lahendada maast ilmajäänud mõisatööliste küsimust, kuidas tahab tema lahendada popsnikkude küsimust. Kõik need küsimused on mitu korda Riigikogus arutamisel olnud ja kõik rühmad, ka tööerakond, on need küsimused põnewateks tunnistanud, kuid uus walitsus ei asu mitte nende lahendamisele ja ei näita neid teid, kuidas seda teha, aga selle juures on deklaratsioonis mõisnikkudele maa eest tasu lubatud, pantkirjade pidajatele elu kindlustamine, majaomanikkudele heaksmeeleks üüriseaduse ära kaotamine jne. (J. Kesküll (majand.): Küll on lühikene arusaamine.) Ma seletan ka, et uuel walitsusel deklaratsiooni kokkuseadmisel on lühikene arusaamine olnud sotsiaalsetest ülesannetest ja nendest teedest, kuidas neid ülesandeid täita tuleks. Selles mõttes olen ma härra Kesküll'iga täiesti ühes nõus. Meie rühm jõuab otsusele, et uus walitsus, wõrreldes endisega, ei asu mitte opositsioonile lähemale, ei asu mitte lähemale sotsiaalse õigluse teostamisele, waid astub sammu tagasi, taganeb kaugemale nendest seisukohtadest, mis meie tarwilikuks peaks. Samuti näib, nagu oleks uuel walitsusel sotsiaalse õigluse waatlemisel ainult üks silm olemas ja seegi näeb kõõrdi ühele poole, nimelt paremale poole.

Endine walitsus oli Riigiwanema juhatusel, kes oli kõige paremast tiwast, nimelt põllumeeste rühmast. Kui hakkas

walitsuse kriis, siis loodeti, et nüüd tuleb tõuge pahemale poole, sest juhtimine läheb paremalt poolt, põllumeeste rühmast, tööerakonna kätte. Tööerakond lubas mitu korda awalikult seletada, mis pärast see kriis on tulnud. Räägiti, et endine walitsus nii tagurline on ja ikka kaugemale läheb rahwa soovidest ja omapäraste arusaamistega kuristikku rahwa ja walitsuse wahel suurendab. Oli loota, et kui uus Riigiwanem oma deklaratsiooni esitab, siis selguwad ka need tähtsamad lähtekohad, kust ära wõiks tunda, kust algab tööerakonna poolt moodustatud walitsus ja kus lõpeb endiste põllumeestekogude poolt kokkuseatud walitsus. Kui nüüd wõrrelda seda deklaratsiooni, mis kriisi käigu ajal esitati endise Riigiwanema, härra Pätsi poolt rühmadele, uue Riigiwanema poolt ettekantud deklaratsiooniga, siis peab küll tulega otsima neid wahesid, mis lahutaks ühte teisest. Mulle näib isegi, et praegune Riigiwanem walitsuse juhina wõiks ennem alla kirjutada endise Riigiwanema kawale, kui ümberpöördult. Endine Riigiwanem on taktilisem olnud, rohkem tagasihoidlikum olnud, ei ole mitte eriti toonitanud neid seisukohti, mis otsekohe silmatorkawalt wastu käiwad sotsiaalse õigluse ja opositsiooni seisukohtadele. Uus walitsus leiab aga tarwilikuks teatud korral otsekohe ütelda, et seda nii ei saa, et see peab nii jääma, peab jääma lähimateks aastateks ja need lähemad aastad wõiwad õige kaua kesta. Räägiti eriti sõjamineisteriumist ja haridusministeriumist, kus pidid põhjalikud lahkuminekud olema walitsuse rühmade wahel. Neid kahte deklaratsiooni aga wõrreldes, ei leia meie sõjamineisteriumi aladelt mingisugust wahet. Need samad põhimõtted on mõlemites: tarwis asuda rahwawäe ümberkorraldamisele lähemal ajal ja poliitilist juhatust sõjawäelisest juhatusest eraldada.

Uue walitsuse deklaratsioon läheb küll kaugemale, ta lubab muretseda sõjawäele õpeplatsid, laagriplatsid, laskeplatsid, heinamaad jne. See ei räägi aga mitte isenesest walitsuse kasuks. Kui meie „platside“ muretsemise peale mõtleme, siis tuleb meelde, et Riigikogu liigetele ja Riigikogu juhatusele on saadetud väga palju paberid, mis seletawad, kuidas Wabariigi Walitsus ja sõjamineister need „platsid“ omale muretsewad. Rakwerest, Jägalast on selle üle terve rida kaebtusi tulnud. Ma ütlen, uue walitsuse deklaratsioonis

on suured lubadused üles leitud, kuid need lubadused ei paku mitte kõige paremat muljet, kui neid hakatakse nii läbi wiima, nagu neid senni on läbi wiidud.

Hariduspoliitika alal on märgata teatawat wahet nende kahe deklaratsiooni wahel, vähemalt nende wäljendamise wiisis. Uus haridusminister on kokku seadnud üksikasjalise kawa, kus leidub isegi sarnaseid peensusi, et uus haridusminister seab omale ülesandeks kaitsta haruldaste loomade ja taimeriigi esitajaid. Selleks tulewad muidugi wastawad seadused wälja anda. Kui meie oma walitsemise kawa esitasime, siis seletati meile kindlalt, et ainult seda kawasse wõib üles wõtta, mis walitsusel wõrdlemisi lühikese tegewuse ajal on wõimalik läbi wiia. Meile seletati väga karmilt, et meie kawas olla sarnaseid seadusi üles loetud, mida mitte ei jõua ühe aastaga läbi wiia jne. Nüüd leitakse tarwiliku olewat, tulla Riigikogusse nende ilusate ja haruldaste loomade kaitsega. Samuti ka teiste kribukrabu küsimustega, kuid deklaratsioon jätab nimetamata, et haridusminister seaks oma ülesandeks ka kehwormatele õpilastele kooli kindlustada. Kehwormad õpilased on ilusate ja haruldaste loomade kõrwal ära unustatud. (N a e r p a h e m a l p o o l.) Kokku wõttes on aga uue haridusministri poliitika sisuliselt samaugune, kui endise Riigiwanema poolt kokku seatud. Endine Riigiwanem omas deklaratsiooni kawas seletab, et õpetajaskond on eesõigustatud seisukorras, et kooliõpetajate töö ja palgaolud tulewad teiste riigiteenijate omadega tasakaalu seada.

Uus Riigiwanem oma deklaratsioonis ei ütle mitte, et kooliõpetajad eesõigustatud seisukorras oleks, kuid ütleb lihtsalt, et „õpetajate ainelise seisukorra kindlustamine kokkukõlas ametnikkude ainelise seisukorraga“ on uue walitsuse ülesanne. Kuid wahet siin lõppude lõpuks ometi mingisugust ei ole. Üldises koolipoliitikas on juhtnõtteks: luua side kooli ja kodu wahel, töötada ühenduses lastewanematega ja õpetajaskonnaga. Kuidas seda sidet luua, wõi kuidas teda arendada, selle kohta midagi ei ole öeldud. Siht aga on seesama, mida kogu aja ka endise haridusministri poolt toonitunud. Sihi teostamisel wõib aga kas õpetajaskonnaga wõi lastewanematega tülli sattuda. Endine haridusminister sattus wastolusse peajaslikult õpetajaskonnaga, aga ka mitte kõik lastewanemad polnud rahul. Uus haridus-

minister ei kõnele algul weel nii konkreet-selt, et ette ütelda wõiks, kas temal läheb korda koostöötamist kätte saada, wõi kui koostöötamist ei tule, kumba poolega tema wastolusse satub. Need kaks ala — sõjaministeeriumi ja haridusministeeriumi ala — mis kõige suuremateks lahkuminekuteks endise walitsuse ajal põhjust andsid, ei lähe siiski uue walitsuse kokkuwõttes niiwõrd lahku endistest joontest, et wõiks kohe ära märkida, et siit algab üks programm, ja siit teine. Sihid on ühesugused, ja ei ole mitte praegu teada, ei wõi seda kindlasti ette näha, kuidas neid teostatakse.

Nii tuleb küll otsusele jõuda, et walitsuse wahetus wõi walitsuse kriis ei kuulunud mitte sarnaste walitsuse kriiside hulka, mis oleks wälja kutsutud poliitilise programmi pärast. Walitsuse wahetus oli nähtawasti wälja kutsutud erakondliste wahekorjade pärast ja uut walitsust tuleb hinnata, kui endise walitsuse programmi edasiteostajat, kuigi, wõib olla, rohkem tagasikiskuwalt, rohkem reaktsiooniliselt. Ma tahaks weel ühe küsimuse juures peatada, mis ka üldise tähtsusega. Riigikogule on kogu aja palju peawalu sünnitanud wahekord Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse wahel. Meie ei ole senni õiget wahekorda luua suutnud ja praegugi ei ole weel selge, missugune see wahekord peab olema, kuidas edaspidi peaks kujunema walitsuse ja Riigikogu wahekord, ja missugustel alustel see peaks sündima. See asjaolu iseenesest oli ka üheks põhjuseks, mis kriisi wälja kutsus. Loomulik on seepärast, et uus Wabariigi Walitsus ka seda küsimust deklaratsioonis puudutab. Mina, kahjuks, pean tunnustama, et uue Wabariigi Walitsuse deklaratsioon siiski siin midagi ei paku, mis wõiks neid arusaamatusi kõrwaldada ja mis wõiks olla juhtnööriks Riigikogule, Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse wahekorjade reguleerimisel. Kui tähelepanelikult lugeda walitsuse deklaratsiooni osa, kus räägitakse meie konstitutsiooni printsiipidest, siis wõib selle positiivseid külgi kokku wõtta järgmistes lausetes: Esiteks konstateerib uus Wabariigi Walitsus, et meie konstitutsioon on omapärane; teiseks konstateerib uus Wabariigi Walitsus, et kõrgemate wõimude konstruktsioon ei ole just kõige lihtsam, ja kolmandaks — Wabariigi Walitsus peab töötama kontaktis Riigikoguga, teda informeerides oma sammude ja kawatsuste üle. Need kolm punkti on täiesti selged, ja ka ainult need kolm. Tei-

sed wäited, mis on mahutatud deklaratsiooni ja mis käiwad meie konstitutsiooni kohta, on tumedad ja selgusetu ja nendest ei saa mingisuguseid juhtnööre wõtta Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse tulewaste wahekorjade reguleerimiseks. Eitades wõimude parallelismi, rääkides, et Riigikogu kui ka Wabariigi Walitsus on mõlemad rahwa tahte teostajad kumbki oma aladel, deklaratsioon jõuab siiski ise wõimude segamiseni. Uues Wabariigi Walitsuse deklaratsioonis öeldakse: „Riigiwanema peale on pandud ka riigi esitaja ülesanded ja sellena tahan mina olla kõikidele poliitilistele rühmitustele, olgu nad koalitsioonis ehk opositsioonis, niisama ka kõikidele rahwuslistele rühmitustele ja nende muredele ühtewiisi lähedal ja katsuma õiglaselt arwesse wõtta kõikide elulisi nõudmisi, ühtlase erapooletuse mõdupuuga“. Edasi on öeldud: „Uus Wabariigi Walitsus on, nagu tema eelkäijagi, rühmade koalitsiooni walitsus. Teadagi ei saa tema niisugusena mitte ühegi rühma poliitilisi nõudmisi täielikult omaks wõtta, waid peab otsima ja teostama seda poliitilist keskjoont, mis praeguse Riigikogu enamusrühmade koalitsioon ära määrab.“

Tähendab, Riigiwanem lubab heatahtliselt kõikidele wastu tulla, olgu ta opositsioonist wõi koalitsioonist, kuid Wabariigi Walitsuse sihid määrab ära koalitsiooni rühmade keskjoon. Mis see tähendab?

Mulle näib, et uus Wabariigi Walitsus ja uus Riigiwanem jõuab sellesama küsimuse juurde, mida kogu aja arutatud, nimelt selle murdarwulise rehkendamise juurde, kus lõpeb Riigiwanem ja kus algab peaminister. Kuidas need murdarwud nüüd kujunewad, seda praegu kindlasti ette ütelda ei tea. Arwatawasti wõtab selle küsimuse lahendamise oma peale nüüd „Waba Maa“, mitte enam „Päewaleht“. Nähtawasti on selle küsimuse juurde jõutud väga õnnetul wiisil. Mulle on selge, et meie Riigiwanem on ka peaminister, on ka walitsuse juht, ja et Wabariigi Walitsuse poliitika on määratud enamusrühmade koalitsiooni keskjoonest, ja rohkem lubada üksikutele erakondadele, üksikutele gruppidele, kui lubab see keskjoon, Riigiwanem-peaminister ei saa ja ei wõigi. Kui seda teisiti mõeldakse, siis on see endine murdarwuline küsimus presidendist ja peaministrist.

Nii peatades sisuliselt deklaratsiooni juures ka Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse wahekorjade kujundamise seis-

kohalt peab ikka endisele otsusele jõudma, et ei ole muudatusi walitsuse poliitikas uue walitsuse moodustusega. Üksikud seisukohad, wõib olla, muutuwad wähe, mõned asjad, wõib olla, tungiwad rohkem esirinda, teised jääwad rohkem warju, aga üldine poliitika on samane, mis endisel Wabariigi Walitsuselgi. Walitsus on kokku seatud parempoolsete rühmade liigetest, opositsiooni rühmade soowe ei ole arwesse wõetud ja hea koostöötamise peale lootust mingisugust ei ole. Ministrid on endised ja nähtawasti läheb endise poliitika teostamine ka samasugusel teedel ja samasugusel wiisil, kui senni. Korduwad endised etteheited, endised rahulolematuse awaldused Riigikogu liigete keskelt. Kõik on jäänud endiseks, ainult kaks uut ministrit on juurde tulnud, haridus- ja wälisminister. Haridusministri poliitika juures peatasin ma juba. Wälispoliitika, räägitakse, ei muutu. Ka mina arwan seda. Wälispoliitika üldiste sihtide pärast ei ole suuri lahkuminekuid meie rühmal walitsusega ka endise ministri ajal olnud. Uus Wabariigi Walitsus seab ülesse esimeses joones, et wälispoliitikas tuleb hoida rahupoliitikat ja kindlustada Eesti iseseiswust, kättewõidetud wabadust. Ka endise wälisministri sihtjoon oli see ja ka siin on jäädud wanale teele, kuigi uue wälisministri ametisse kutsumise puhul kartuseawaldusi kuuldawale tuli, kas uus wälisminister rahupoliitikale kõigekohasem on, kas ta suudab seda joont meie walitsuse poliitikas tabada. Mina isiklikult ei taha mitte arwata, et uus wälisminister seda üldist rahupoliitikat muuta soowiks. — sellel alal olen mina isiklikult kindlal arwamisel, et praegune Riigiwanem rahupoliitikat ajab nii Wenemaaga, kui ka teiste maadega, sest ta on algusest peale, kui Wenemaaga weel sõja likwideerimine käsil oli, rahupoliitika poolehoidja olnud ja ma olen kindel, et ta ka praegust walitsust juhtides seda poliitikat edasi jätkama saab. Mina isiklikult wõtan rahupoliitikat kindla faktina, kuid siiski ei wõi täiesti kindel olla, et alati, kui rahu tahetakse, seda ka saadakse, et kui ülesse seatakse sihina rahuline läbisaamine, et seda ka kätte saada ja käes hoida suudetakse. Ka rahupoliitika alal hoida püüdmine wõib hõõrumisi wälja kutsuda, mis isegi wägiwaldseks kokkupõrkamiseks wõiwad muutuda. Selles mõttes tuleks küll soowida, et uus Wabariigi Walitsus ja uus wälisminister oma sihti katsuks teostada nõnda, et sellega kokkupõrkeid

wälja ei kutsutaks. Meie wahekord Balti liiduga, samuti ka teiste riikidega, Inglismaa ja Prantsusmaaga, wõib saada ka üldise rahupoliitika komistuskwiiks. Kas uus wälisminister suudab rahu tahtes ka rahu käes hoida, seda ei wõi kindlasti ette ütelda, kuid wälisminister näitab ju warsti oma tegewusega, kas ta rahupoliitikat alal hoida suudab.

Tuleks weel tähendada, et Riigiwanem uue wälisministri ametisse kutsumisega seltskonna arwamisega, vähemalt opositsiooni rühmade arwamisega, mitte wäga ei rehendanud. On olemas üks wana asi, mida meelde tuletäti wälisministri ametisse kutsumise ajal, — see on Irboska lugu. See asi ei ole weel mitte selgitatud. Mina isiklikult ja meie rühm ei kahtlusta praegust wälisministrit, endist siseministrit, et tema oleks osa wõtnud Irboska weritöö korraldamisest, kuid teda süüdistatakse siiski ja kahtlustatakse selles weritöös teatawalt poolt. Wabariigi Walitsus ei ole tahtnud seda küsimust lõpulikult selgitada, ei ole tahtnud ära wõtta seda kahtluse plekki endise siseministri, praeguse wälisministri pealt, ja ma kahetsen wäga, et endine siseminister Hellat walitsusesse on astunud, kunni see küsimus weel selgitatud ei ole, kunni kahtlus weel tema peal püsib. Ja sellega ei ole uus walitsus ka midagi wõtnud. See ei luba opositsioonile läheneda, waid wiib temast kaugemale. Kui mõnda walitsuse liiget hakatakse süüdistama mõnes raskes kuritöös, siis oleks loomulik, et seda asja enne lõpulikult selgitatakse, kui kahtlustaw uuesti walitsusse astub. Üldise rahwa meeoleolu peale ei awalda aga see mitte head muljet ja selles mõttes ei ole ka uue wälisministri walik õnnelik olnud. Mul isiklikult ei ole kartust, et wälisministeerium uue juhatuse all ja praeguse Riigiwanema juures tahaks meelega wõi kergemeelselt wahekorda meie lähemate naabritega halwemaks teha. Mina usun, et nii wälisministeerium kui ka walitsus endist head wahekorda Wenemaaga alles hoida püüab, aga küsimus on selles, kas ta seda oskab.

Lähemalt teiste ministeeriumide tegewuse ja nende sihtide juures ei peata, wõib olla, kui tarwis on, wõtawad meie rühmast teised seltsimehed selle kohta sõna, eriti tulewad ka celarwe arutamise puhul üksikud ametiasutused kõne alla. Praegusel korral tahtsin peatada ainult küsimuse juures, missuguste poliitiliste muudatustega ühenduses on uue walitsuse

ametisse seadmine, mille poolest läheb tema endisest walitsusest lahku. Ja selle küsimuse juurdlemisel jõuan nii mina kui ka sotsiaaldemokraatiline rühm otsusele, et ei ole põhjust arvata ja loota, et uus walitsus oma poliitilise programmiga pahemale poole oleks liikunud, oleks lähenenud opositsioonile, et temal oleks loota rohkem opositsiooni wastutulekut. Wastupidiselt, on põhjust karta, et uus walitsus oma tegewuskawaga taganeb weel kaugemale, kui endine walitsus opositsioonist. Millega siin opereeritud on, missuguste rahwakihtide peale siin tööerakond, kes selle muudatuse ette wõtab, rehkendab, ei ole mitte teada. Wõib olla loodab ta poolehoidjaid leida majaperemeeste, wõib olla kõrgemate sõjawäelaste, wõib olla ka aktsionääride hulka. Igatahes seda liikumist ei ole mitte märgata pahemale waid paremale poole.

J. Piiskar (is.): Uue walitsuse deklaratsioon on üks lause eriti alla kriipsutatud, mis tahab nähtawasti olla selle programmilise lähtekoha wõi sihtjoone määrajak, millises walitsuse poliitika peab arenema. See on nimelt lause, kus deklaratsioon on kõneldakse, et Riigiwanem tahab olla ühtewiisi lähedal kõikidele poliitilistele rühmitustele olgu nad koalitsioon on ehk opositsioon on niisama ka kõikidele rahwuslistele rühmitustele jne. Meie mäletame endise Riigiwanema, küll mitte deklaratsioonist, sest sel ajal ei peetud sarnast asja tarwilikuks, waid ühest endise Riigiwanema wähestest esinemistest, kus ta ütles samasuguse programmilise lause, et ega's demokraatia ei ole mõni hea mamma, kes oma lapsele „ponksi“ suhu paneb, on enne saadetud Rahumäele, kui tarwis saadetakse weel. Need kaks programmilist lauset käiwad risti üksteise wasta. Uus Riigiwanem ei kõnele mitte enam mammast, kes „ponksi“ ei anna, waid ta tahab olla oma lastele heaks isaks, kes neid kõiki oma hõlma alla kogub ja ühtewiisi kaitseb. Millest on tingitud sarnane endisele wastupidine seisukoht? Elkõneleja rkl. Palwadre näitas oma kõnes, kuidas midagi uut ei ole loota uuel walitsuselt üldiselt, ei ole küüneväärtki pahemale poole kaldumist märgata. See on ka arusaadaw, kui arwesse wõtame, et koalitsioon on endine, rühmade wahekorid endine.

Juba eelarwekõne puhul rõhutasin ma, et walitsuse poliitikat ei määra mitte need, kes walitsuses on, waid need, kes walitsuse seljataga, sest nende tahtel on walit-

sus ametis ja nende nimel walitsetakse. Katsukski uus walitsus programmi muuta, siis kukutaksid ta jalamaid need rühmad, kes ta ametisse on pannud. Ja kui edasi arwesse wõtta, et mingisuguseid muudatusi wahekoridades sündinud ei ole, ei ka walitsuse koosseisus, rohkem kui ainult kahe ministri juures wäike toolidewahetus ja ainult kaks uut ministrit, siis on selge, et kurs peab jääma endiseks ja jääbki.

Uuel haridusministrilt wõib waewalt hariduspoliitika alal midagi uut oodata. Uus haridusminister on sennigi haridusalal juhtiwalt kohal olnud, Tallinna kooliwalitsuse juhatajana. Tallinna kooliwalitsuse tegewus ei ole aga kuidagi eraldunud endise haridusministri härra Bauer'i programmist, waid on üksikasjades wahel isegi kaugemale läinud, kui härra Bauer ise.

Teine uus minister on wälisminister härra Hellat. Tema on juba waremalt tegutsenud ministrina ühe endise walitsuse päewil Irboska tähe all.

Selle tähe all tahab siis uus walitsus nähtawasti järsumalt hakata talitama, kui eelmine, sest ega's muidu ei kutsutud walitsusse isikut, kelle peal lasub tähendatud weritöö kahtlus, mida senni selgitatud ei ole. See on igatahes hoop näkku töölistele, hoop, mis ei lase tekkida mingisuguseid illusioone, nagu oleks töölistel praeguselt walitsuselt midagi oodata, peale surwe ja tagakiusamise.

Nii ei näe meie jõudude wahekoridades mingisuguseid wõimalusi, mis laseksid arvata, et härra Riigiwanem tõepoolest isalikult kõigi eest hoolitseda tahaks, et selle isaliku lause taga ka tõepoolest midagi on, mida ammu on nõutud.

Deklaratsiooni juurde üle minnes puudutan ma ainult mõnda küsimust ja nimelt deklaratsiooni järjekorras.

Riigikaitse küsimuses on wiimastel päewadel nähtawasti maad leidnud seisukohtade rewideerimine. Deklaratsioon on öeldakse riigikaitse kohta ainult, et tähtis on riigi julgeolek — ei mingisugust wäwähendamist, ei sõjawäe peale wäljaantawate summade kärpimise kawatsust, ei juttugi enam sõjawäe teisel alusel ümberkorraldamisest, ei summadest selleks otsarbeks.

Ja kuidas saabki kõigest sellest juttu olla, kui ilusate lausete peale waatamata — tuleb asuda niisugusele kaitsewäe korraldamisele, mis wõimaldaks sõjawäge wähendada, — kutsuti sõjaministriks endine

sõjaminister kindral Soots, kelle seisukoht väga hästi teada ja kes ütles läinud kewadel, et niikaua, kui tema on sõjaminister, tuleb anda sõjawäele üle poolteise miljardi ja sellega on jutt otsas. Uus Riigiwanem pidi, ettepanekut tehes, väga hästi seda teadma ja sellepärast ei saanud ta enam wõtta oma deklaratsiooni sarnast lubadust riigikaitse kulude vähendamise kohta, nagu leidus tema aluswäidetes.

Waadeldes riigikaitse alal esitatud kawa, peab üttelema, et see on arendatud militarismi tähe all, militarism kunni hambuni ja muud mitte midagi. Sest mis leiame siin? Nagu juba tähendatud, ei kõnele deklaratsioon poole sõnagagi sellest, kuidas militaristlisest korrast kaugemale minna, waid on otse suurejooneline programm, mis tuletab meelde mõne Lääne-Euroopa riigi laewachituse programmi, mille peale seal kolosaalseid summe wälja anti ja mida mitme aasta jooksul teostati. Meil on Riigiwanem leidnud kõige pealt uue maasaaja, sest tema ütleb: „Kaitsewägede tarwitusteks tuleb eraldada maa-reformi teostamisel tarwilised maa-alad, õpeplatsideks, kasarmute ehitamiseks, laskeplatsideks, laagriplatsideks, kui ka aiamaaks.“ Tähendab, need maa-alad, mis senni wälja andmata, lähewad suurel hulgal sõjawäe tarwituseks. Ja see on uus joon ühelt poolt sõjawäe korraldamise poliitikas ja teiselt poolt ka maakorraldamise poliitikas. Nii siis peawad need maasaajad, kellele senni on lubatud maad anda, suurelt osalt sellest ilma jääma sel lihtsal põhjusel, et tuleb sõjawäeülelus sama kategooriliselt, kui alati, kui näituseks koolimajade ja teiste hoonete oma tarwituseks nõudmiseks kordadel, mis isegi konfliktideni on wiinud, mida ka Riigikogus on lahendatud, — panewad piiripostid püsti ja ütlewad, et see maatükk läheb neile ja kellegil ei ole selle kohta midagi ütlemist. Kuidas mõjub see rahwamajandusliselt ja kuhu peawad minema, ja mis ette wõtma inimesed, kes terwetest raioonidest minema kihutatakse, nagu see lähemas minewikus mõnel juba kawatsumisel oli laskeplatside suhtes? See näitab väga iseloomulikult, mis sihis uue walitsuse poliitika areneb.

Teiseks leiame meie selle asemel, et sõjawägesid vähendada, et katsuda tõesti häid naabrilikka wahekordi naaberriikidega leida, kus ei oleks tarwis sõjawäelist kaitset, laskemoona ladude ja laskemoona walmistamise wabrikute korraldamiskawatsusi. Ja kui siis öeldakse, et ta-

hetakse olla heas wahekorras oma naabritega, siis on teada juba wanast ajast, et see riik, kes ei jäta järele igapäew rõhutamast, et tema ei aja taga mingisuguseid sõjalisi sihte ja tahab rahu elada, samal ajal aga asub oma sõjawäge suurendama, laskemoona wabrikuid ehitama jne., ei püüa tõsist rahu, waid sõnad on ainult ilusad sõnad, mida tuleb wõtta wastupidiselt. Ja kuidas aitabki see heale wahekorrale kaasa, kui tekib äkitselt sõjariistade ja laskemoona walmistamise wabrikute wõrk?

Edasi peab uus walitsus väga tähtsaks kõrgematele sõjawäelastele autasuandmise küsimuse, sellejuures aga ära unustades neid, kes sõjas kannatada saanud. Öeldakse küll, et sõjawäelaste pensioniseadus tuleb rewideerimisele ühes tsiwiilametnikkude pensioniseadusega. Aga kuidas rewideerida seda seadust kokkukõlas tsiwiilametnikkude pensioniseadusega, kui wiimast weel olemaski ei ole? Ja ei ole kuulda olnud, et kawatsetaks pensioniseadust kiires korras maksma panna. Kui nüüd ei mõeldagi tsiwiilametnikkude pensioniseadust maksma panna, kuidas saab siis olemata seadusega kokkukõlasse wiia mõnda teist seadust? Seega hoolitsetakse ainult kõrgematele sõjawäelastele mõisade kätteandmise eest, mis maaharijalt teatawad maatükid ära wõtab, kõrgematele sõjawäelastele eksploateerimise abinõuks annab.

Sisepoliitika suhtes on deklaratsioon äärmiselt kokkuhoidlik olnud. On nähtawasti waikiwa walitsuse seisukohale asutud ja ei ole esitatud mingisugust kawa. On ainult kaks lauset, kuid needki näitawad seda iseloomu, kuhu poole tüüritakse. Punkt esimene ütleb: „Omawalitsuse asutuste wõimkonna wäljaarendamine põhi-seaduse sihtjoontel, kusjuures keskwalitsuse järelwalwe omawalitsuse tegude üle seaduslikkuse järelwalwe piirides peab püsima.“ Aga selle seaduslikkuse järelwalwe piirid tahetakse kindlaks määrata omawalitsuse seadusega, mis hiljuti Riigikogule esitati endise ja praeguse siseministri poolt. Selles eelnõus näeme kõige pealt seda, et on walimisõigust kitsendatud, on esiteks kitsendatud walijateõigust ja teiseks kitsendatud õigust walitud saada, sellega wõrreldes, mis praegu maks-
was ajutise omawalitsuse walimisseaduses ette nähtud. Kui nõutakse, et inimene peab aasta otsa koha peal elanud olema, et walijatenimekirja pääseda, kui walijatenimekirjad peawad olema kokku

seatud mitu kuud enne walimisi, siis on selge, et praeguste tööolude juures, kus palgalisi wõetakse ainult nädalate ja päewade peale, kus tööpuudusel inimesed peawad mööda maad ümber rändama, täna siin, homme seal wallas asudes ja aastate wiisi ühes piirkonnas töötajate protsent õige wäike on, siis tähendab see lihtsalt palgalise proletariaadi walimisõiguste nullini wiimist. Teiselt poolt on samasugune kitsendus tehtud kandideermise kohta — wõidakse üles seada ainult neid, kes on walimisnimekirjades jne. Edasi tahetakse ametisse panna nelja-aastase wolikogu juures linnawalitsus ja linnapea kaheksaks aastaks. See kaheksa-aastane linnapea on täieline isewalitseja, sest kui ta niikauaks ametisse pannakse, siis ei tarwitse ta wolikogu koosseisu ning arwamisega rehkendada ka siis, kui see arwamine otse risti wastu käib linna- ja linnawalitsuse tegewusele. Kui weel juurde lisada, et tahetakse asutada mingisugune väga ebamäärane omawalitsuse nõukogu, wõi kuidas teda nimetatakse, kelle ülesandeks oleks omawalitsuse asjaajamise sisulik järewalwe ning isalikkude juhtnõõride andmine, siis näeme, et omawalitsusest, kui niisugusest ei jää enam mitte midagi järele, waid ta muutub siseministeriumi, seega keskwalitsuse täidesaatwaks orgaaniks ning käsualuseks. Omawalitsuse esituskogudel ei ole, kui uued seadused maksma hakkawad ja kui neid selles waimus edasi seletatakse, mingit tähtsust ja nad pole muud midagi, kui okkupatsiooni ajast saadik väga tuntud „Beirat'id“. Kuidas kodanike wabaduse kindlustamisega, niisama ka politsei ümberkorraldamisega lugu on, seda oleme senni tegelikult näinud ja et siin ka edaspidi midagi ei muutu, on ilma pikema jututa selge.

Maareformi juures, mida deklaratsioon loetakse tähtsamaks küsimuseks, niihästi sotsiaalselt kui ka majandusliselt seisukohalt, on jällegi wõetud sihtjoon risti wastu maaseadusele. Ma ei ütle, et maaseadus oleks meile wastuwõetaw ja et ta kindlustaks töölisklassi seisukorda, aga ma tähendan, et isegi neile alustele, mis seaduses on maksma pandud, on risti wastu mindud, on sõidetud otsekohe põllumeestekogude sõidu wette. Õeldakse küll, et suurmaapidamise planeerimine tuleb lõpule wiia nii kiirelt kui wõimalik. Kuid lugu on wist nii, et maa planeeritakse küll ära, kuid tegelik maa kättemine ulatab terve rea aastate peale.

Kui tuleb, nagu ma juba eelpool tähendasin, laskeplatside ja autasude wäljajamine, siis jätkub waewalt weel maad neile, kes ise põldu hariwad, waid kõik maa läheb eesõigustatud maasaajate kätte. Edasi õeldakse, et tuleb kindla kawa järele eraldada tarwiline maa-ala üldiseks põllumajanduskultuuri edendamiseks. Meie teame endise ja praeguse põllutööministri tegewusest, mida mõeldakse nende eraldatud maa-alade all, mida kaawatsetakse anda põllumajanduslise kultuuri edendamiseks. Need on need kuuekümnetiinulised kohad, millised minister leiab väga elujõulised olewat ja mida ta siis ka Riigikogu enamuse lahkkel õnnistusel hakkab teostama. Deklaratsioonis kõneldakse küll maapidajaist. Et meil ka põllutöölised on, et ka neil mingisugused luwid ja wajadused on, mis rahuldamis nõuawad, seda ei leia meie mitte.

Deklaratsioonis kõneldakse ka asunikude seisukorra kindlustamisest. Seda tahetakse wist teha maa eraomanduseks andmise näol, mis wõimaldab maaga saherdamise ning maatükkide kokkuostmise, mille tagajärjel asunikud on sunnitud kohtadelt lahkuma. Niisuguse asunikkude seisukorra kindlustamisega ühes on ette nähtud ka maa eest tasumaksmine. Kuidas seda wõimaldatakse, seda deklaratsioon ei ütle. Ma arwan, et selle kõige tõttu olukord sarnaseks muutub, et asunik omalt kohalt lendab ning jälle ilma maata proletaarlaseks saab, kes endise maapidaja juures tööd teha wõib, kui talle seda antakse, ja töötatööline olema peab, kui temale tööd mitte ei anta. See eraomanduse deklareerimine Riigiwanema poolt, kes kuulub sinna rühma, kes waremalt wälja paista laskis, nagu ei tunnustaks ta maa eraomandust, nagu oleks ta maaga saherdamise wastu, näitab selgesti, et on põllumeestekogude sõidu wette mindud. Need kaks suuremat rühma — tööerakond ja kogupõllumehed — ei tarwitse seega enam wõistelda, waid wõiwad üksteisele kaela langeda ja oma ühist püha eraomandust teostama hakata käsikäes.

Missugusel alusel tasu makstakse ja kas riigil selleks raha jätkub, sellest waiGITakse targu. Meie mäletame aga väga hästi, mis kõneles härra rahaminister oma eelarwe seletuskirjas, kus ta otsekohe ütles, et suur hulk wajadusi on jäänud rahuldamata rahapuudusel. Sissetulekute suurendamiseks ei leita aga miskisuguseid teid. Tööerakonna ajakirjanikud andsid

rahaministrile otse pankrotitunnistuse, näidates, et tema rahaasjanduse umbkotti on wiinud oma rahapoliitikaga. Kuid nüüd juhib rahaasjandust sama minister ja kui siis wõetakse enda peale kohustus lähema aja jooksul, selle aasta jooksul, mis praegusel walitsusel weel walitseda jääb, maa eest tasumaksmise küsimuse äraotsustamine ja tasu wäljamaksmine, siis tuleb küsida: kust wõetakse raha maa eest tasumaksmiseks?

Peale selle tähendatakse, et riigistatud mõisade hüpoteegiwõlad tulewad riigi kanda wõtta. Sellest peab niiwiisi aru saama, et maa eest makstakse tasu ja wõetakse peale selle ka weel wõlad enese kanda, see on makstakse kahekordne tasu.

Peale nende küsimuste leidub deklaratsioonis ka paar kawatsust põllumajanduse korraldamise ja maakultuuri suhtes. Aga sealsamas öeldakse ka, et neid tahetakse teostada riigikassa wõimaluste piires. Meie oleme aga küllalt näinud, kuidas riigikassaga siis lugu on, kui mingisuguseid summe nõutakse kas tööliste ehk asunikkude seisukorra parandamiseks. Siis ei leidu kunagi raha. Seega tähendab riigikassa wõimise piires sama palju, kui et seda mitte ei tehta, sest riigikassal ei ole ju wõimalust — rahaministri seletuse järele. Riigikassa ei saa summast wälja anda peale nende, mis eelarwes ette on nähtud. Aga nende materjaalide põhjal, mis Riigikogu liigetele antud, ei ole eelarwes sarnaseid summe, mis laseksid eeldada, et siin maakultiveerimise alal midagi silmapaistwamat tahetakse wõi saadakse teha.

Edasi on asutud seisukohale, mille eest põllumeestekogud maakondades wõitlewad ja mille nad osalt juba läbi on wiinud. Nimelt öeldakse deklaratsioonis, et põllumajandust tahetakse korraldada seltskondliste organisatsioonide kaasabil. Teame, kuidas seda tehakse. On olemas põllumeestekogud, puhtpoliitilised organisatsioonid ja põllumeesteseltsid, põllumeestekogude teine wäljaanne, seesama sisu teiste kaante wahel, mis asja muidugi sisuliselt ei muuda. Nüüd tahetakse anda agronoomilise ja ühistegelise abi korraldamine nende puhtpoliitiliste põllumeesteklassi organisatsioonide kätte. Seda poliitikat on juba aastat paar aetud maakondades, kus põllumeestel enamus. Maakonnad wõtawad summad agronoomilise abi jaoks oma eelarwesse, kuid ei pane ise eriteadlasi ametisse, waid annawad sum-

mad põllumeestekogudele ehk põllumeeste keskseltsidele. Need panewad inimesed ametisse, et agronoomilist abi anda eestkätt just põllumeestekogude liigetele, sundides sellega kõiki maaharijaid walima — kas astuda põllumeestekogu liikmeks, wõi jääda agronoomilisest abist hoopis ilma. Sellega asutakse toetama teatawat poliitilist rühmitust, wõimaldatakse temale ametisse panna terve rida eriteadlasi ja agitaatorid — poliitiliseks kihutustöök. Raske on öelda, mida suuremal ulatusel tehakse, kas agronoomilist abiandmist wõi puhtpoliitilist agitatsiooni.

Edasi kõneldakse deklaratsioonis: „Samuti peab uus walitsus tarwilikuks kõigiti kaasa aidata põllumajandusliste saaduste ümbertöötamise organiseerimisele ning põllu- ja karjasaaduste kasulikkude wälisturgude leidmisele.“ See põllusaaduste wälisturgude leidmine on põllumeestekogude erinumber alati olnud, sest selle tagamõte on toiduaineid kõrges hinnas hoida ja hinda weelgi tõsta. See on igal maal, kus põllumehed, kui toiduainete produtseerijad, poliitikat juhiwad. Minnakse harilikult äärmuseni. Et meil samuti tahetakse teha, on päewaselge. Ühelgi teisel alal ei leita wälisturgu, ei otsitagi seda. Alles hiljuti tõendas aga härra Jürman, ja tema peaks wist selles asjas kursis olema, et põllusaadused on ainuke aine, mida wõimalik on wälja wedada ja sellepärast tuleb nende wäljavedu kõigiti edendada. Kuidas see sismaa toitlusolude peale mõjub, see härrasid põllumehi ei huwita, samuti ka teisi koalitsioonis olewaid rühmitusi. (O. Strandman (töer.): Näidake meile aineid, mida weel wõiks wälja wedada, kohe hakkame wälja wiima!) Kui lugu nii on, et teie ise enam ei tea, mida wälja wedada ja kuidas majanduspoliitikat juhtida, siis ma peaksin teile meelde tuletama, mis ma ükskord enne sarnase küsimise peale wastasin. Kui teie pankrotis olete, siis tehke sellest tarwilikud järeldused, küllap siis tulewad teised ja toimetawad, nagu waja. Eks küsige siis nüüd nendelt ühistegelaselt ja eriteadlastelt, keda põllumeestekogud ametisse panewad. (Wahelhüüe: Meie arwame, et ei ole midagi muud wälja wedada.) Mina ei tunne ennast kohustatud olewat ei walitsusele ega ka walitsewaile rühmile instruktoriks olema, kes juhatab, mida wälja wõi sisse wedada. (Wahelhüüed.)

Raha- ja kaubanduspoliitika kohta tähendas juba härra rahaminister, et ei ole võimalik leida uusi sissetulekuallikaid. Seesama selgub ka deklaratsioonist. Öeldakse, et on poolemiljardiline puudujääk, mille tasakaaluviimiseks tuleb teid leida. Kus ja missugused need teed on, see selgub deklaratsiooni järgmisest osast, ja selle osa juhtmotiiv on niisugune: mitte mingisuguseid uusi makse, mitte mingisugust maksusüsteemi ümbertöötamist, et maksukoormat otstarbekohasemalt ära jaotada ja korraldada, sest deklaratsioon ütleb, et meie maksusüsteemis otsekoheste ja kaudsete maksude wahekorda muuta võimalik ei ole. Tulla pearõhku panna mitte uute maksude sisseseadmise, vaid juba praeguste arendamise peale. See on nii selgelt öeldud, et enam mingisugust kahtlust ei või olla. Kõneldakse küll otsekoheste maksude järk-järgult suurendamisest, kuid tegelikult ei sünni mitte suurendamine, vaid otsekoheste maksude vähendamine. Ei tahetagi selles asjas midagi muuta. Kõneldakse just nende maksude vähendamisest, mida teatava piirini otsekohesteks maksudeks võib nimetada. Tahetakse just maksusid, mida kinniswarade pealt võetakse, kas hoopis ära kaotada, või öeldakse, et nende ümberkorraldamine olla praegu täiesti lootusetu, sest ümberkorraldamine olla mõeldaw ainult siis, kui kinniswarade hindamine läbi on viidud. Hindamiseseadus esitati alles hiljuti Riigikogule ja on waewalt komisjoniski arutamisel olnud. Ja nüüd kõneldakse, et enne kui see seadus wastu võetakse, enne kui uus hindamine läbi viiakse, milleks arwatakse klub terve rida aastaid, et enne ei ole mõeldaw maksude rewideerimine. See on jälle niisugune kategooriline seisukoht, mis enam mingisugust kahtlust ei jäta selle kohta, mis sihis praegu maksupoliitikat aetakse.

Edasi. Majade ümberhindamine ei olla võimalik praeguse üüriseaduse tõttu. Teises kohas rõhutatakse, et üüriseadus ei lasta majasid remonteerida ja lubatakse asuda tema järk-järgulisele kaotamisele. Tähendab, võetakse sihtjoon otsekohe majaomanikkude sõiduwette ja jäetakse üürnikud, kes praegugi korterit kusagilt ei leia, keda alatasa igasuguste keerdkäikudega välja tõstetakse, saatuse hooleks. Siis sünnib Eestis sedasama, mis Soomes sündis, kui seal üüriseadus ära kaotati, sest üüriseaduse kaotamise „järgud“ ei ole

mitte nii wisad tulema, kui sõjaseaduse kaotamise „järgud“. (W a h e l h ü ü e O. Strandman'i (töer.) poolt.) Kui härra Strandman oma rühma poolt seda teatab, siis on see ka teataw awalikkus, mille eest temale võib tänulik olla. (O. Strandman (töer.): Ma tahtsin Teie loogika peale tähendada.) Milles siis minu loogika teistsugune on, kui Teie oma. Samuti öeldakse, et warandusmaksu wõtmine täiesti wõimatu on, sest kapitaali puudusel sattuda warandusomanikud raskesse seisukorda. Seega ei ole loota warandusmaksu. Kui härra rahaminister senni iga eelarwe puhul trööstis lubadustega, et temal olla uute maksuseaduste eelnõud juba walmis, siis on nüüd ka sellel laulul lõpp. On otsekohe öeldud, et ei miskisuguseid maksuseaduste eelnõusid, ei mingisuguseid maksusüsteemi muutusi. Siin kõneldakse ka weel sellest, et teataw warandusmaks on juba wõetud paberraha wäljaandmise läbi. Jah, see on ka tõepoolest nii, et iga paberraha wäljaandmine, on ju sunduslik sisemine laen, mille abil kodanikkudelt raha sisse wõetakse. Aga kelle peale mõjub kõige rohkem paberraha wäljaandmine? Meie teame, et paberraha hulga suurendamisele järgneb rahakursi langemine. Rahakursi langemise all kannatab aga eestkätt proletaariline kiht, kes oma palgast elab. (W a h e l h ü ü e J. Hünerson'i (põl.) poolt.) Ka härra Hünerson ütleb, et see õige on ja nemad, põllumehed, teawad väga hästi, kui palju nende hulgast on rahakursi langemise tõttu miljonääriks saanud ja kui palju waeseks jäänud. Enne sõda ei olnud ühtki põllumeest-miljonääri, aga nüüd tuleb otsida, kes põllumeeste seast mitte miljonäär ei oleks. Seda on rahakursi langemine teile olnud. Mida on saanud aga töötaw rahwakiht? On teada, et iga rahakursi langemine toob kaasa hindade tõusu ja kes kannatawad siis kõige rohkem selle all, on just need, kes oma tööpalgast peawad elama. Kui lugu nii on, siis küsin ma, kellelt on wõetud warandusmaksu paberraha näol, kas nendelt, kes on miljonäärideks saanud, kas, nagu härra Strandman kord tähendas, waestelt miljonääridelt, või on see maks wõetud „rikastelt“ töölistelt. Paberraha uputus on tõepoolest maksuwõtmine, kuid maksuwõtmine nendelt, kellel midagi ei ole. Suurte waranduste omanikkudele on ta aga väga heaks spekulatsiooni ning uute miljonite kokkukraapimise võimaluseks. Ja nii on ka see maks wõetud ai-

nult nendelt, kellel mitte midagi ei ole, aga mitte waranduste pealt.

Kui põllutööminister on asunud toetama tööandjaid, põllumeestekogusid, sellega, et tema neile wõimaldab wõtta ametisse suure hulga inimesi riigi kulul, siis tahab sedasama teed käia ka kaubandus-tööstusminister, samuti ka rahaminister. Deklaratsioon ütleb, et kaubandus-tööstusele tuleb anda riiklist toetust, olgu see erakapitalistisel wõi muul alusel. Eelarwest kõneledes, näitasin ma, kuidas riiklised warandused libisewad eraettewõtjate tasku. Nüüd on walitsus oma programmi üles wõtnud ja deklaratiivselt wälja kuulutanud, mil teel tahetakse toetust anda, et sarnane waranduste edasiandmine ikka kestma saab. Määratakse ju selleks erilisi abirahasid, nagu endine kaubandus-tööstusminister laewasõiduseltsidele kawatses toetust anda, kui ta riigi laewad oleks saanud maha müüa.

Edasi kõneldakse, et on tarwis ettewõtjate ühinemine kaubandus-tööstuskodade näol. Eesti töösturid ja Eesti äri-mehed, nähtawasti ise ei oska wõi suuda ühineda, nad leiawad, et parem on esialgu üksikult spekuloida. (K. Ipsberg (põl.): Mis Teie kõnelete asjust, mida Teie ei tea.) Walitsus on aga äratundmisele tulnud, et on tarwis ettewõtjad trustideks ja sündikaatideks ühendada ja tahab töösturitele ja kaubahärradele appi minna. (Rahaminister G. Westel: Nende ametiühisus! Hea küll, see on nende ametiühisus, aga eks nende „ametiühisuste“ töö seisa ju selles, et ikka rohkem ja rohkem raha kokku kraapida. (Wahelhüüded. K. Ipsberg (põl.): Küll on Teil wäikene arusaamine! Naer) Eks Teie siis tule ja ütle, kuidas lugu tõepoolest on, senni aga teeme järeldusi deklaratsioonist, mis ette kanti ja mis stenogrammina must-walge peal olemas. Kui deklaratsioon küllalt selge ei ole, eks siis selgitage, mis Teie ütelda tahtsite. (M. Martna (sd.): Küll Ipsberg ütleb!)

Nii algab siis kaubandus-tööstuskodade asutamine. Põllumeestel on ammu portfellis põllumeestekoja nõudmine. Aga et wõimaldataks ka töölistele organisatsioonideks ühineda! Me teame, kuidas töölistele alati takistusi tehakse, kuidas kõige vähematest majanduslistest nõudmistest poliitikat nuusutatakse ja otsitakse. Siin tullakse aga ja hakatakse ettewõtjaid organiseerima riiklikul alusel ja riigi kulul,

sest see on koaleerinud rühmade eneste huwides.

Wäga iseloomulik on ka wäide, et sissewedu tulla piirata, kuna kaubabilans weel mitte tasakaalu ei olla jõudnud, mis ainult meie produktsiooni kaswamise läbi wõida sündida. See wäide on omapärane keerdkäik nende walitsusrühmade poolt; sealt poolt on ju alati rõhutatud, kuidas siis kõik just kui iseenesest läheb, kui kaubandus eraalgatuse wabades kätes, ja kuidas kitsendused majanduspoliitikat küllalt areneda ei lase. Nüüd aga öeldakse, et sissewetoollide kaudu tahetakse kaubawahetust normeerida. Kas ollakse siis waba- wõi normeeritud kaubanduse alusel? Kui ollakse normeeritud kaubanduse alusel, mispärast siis seda mitte tegelikult ei teostada, mispärast siis alati on kõneldud sellest, et sissewetoollid kitsendused tulewad ära kaotada? Üldse aga ei normeerita sissewetooll mitte midagi, sest ärimees, kes kauba pealt tolli peab maksma, kui ta midagi sisse toob, paneb tolliraha kaubale juurde. Eesti tollid ei ole normeerimise tollid, waid on ainult maksuwõtmise abinõu, on kaudne maks, mis omas raskuses weeretatakse kehwe-ma kivi peale. Kui öeldakse, et tollisid wõimalik pole kaotada ligemate aastate kestes, siis tähendab see, et tahetakse peale rõhuda kaudseid maksusid, niipalju kui wähegi wõimalik on.

Töö-hoolekande alalt leiame ainult mõned väga ebamäärased laused, mis sugugi sarnast selget keelt ei kõnele, nagu näituseks maksude poliitika, kus kategooriliselt öeldakse, ei saa, ei wõi. Öeldakse, et töö- ja hoolekande alal on töö ja kapitaaliga wahekordade lahendamine, töökaitse ja kinnitussaaduste laiendamine ja teostamine walitsusel tähtsamaks kohustawaks ülesandeks — ma ütleks kohutawaks ülesandeks, sest see on ala, mis walitsust alati on kohutanud — ülesandeks, mida peab arendama kawakindlalt, kogu rahwa huwides, sotsiaalse õigluse alusel.

Mis need kogu rahwa huwid on; seda teame sennistest poliitikast väga hästi, sest see kogu rahwas ei ole mitte keegi muu, kui kogupõllumehed ja need, kes nendega kaasa lähewad. Kes aga mitte ei lähe, neid ei loeta mitte kogu rahwa hulka, ega ole nende nõudmised mitte kogu rahwa huwides, ei ka nende wajadused sotsiaalse õigluse alusel. Sest on ju otsekohe öeldud, et ei saa toetada katsetegemist ja nõudmisi, mis rahwamajanduse

kandejõu seisukohalt läbiwiimatud ja esitatud puhtpoliitilistel motiivid. Ei ole aga kunagi ühegi Eesti tööliste poolt esitatud nõudmise kohta ütlemata jäetud, et see poliitiline ei ole, olgu see nõudmine suur või väike, olgu tema ükskõik misuguse majanduslise seisukorraga põhjendatud, alati on leitud poliitikat tööliste nõudmistes, alati on öeldud, et need nõudmised on puhtpoliitiline väljaastumine ja läbiwiimatud. Kõik on läbi wiimatu, mis tööliste heaks tarwis on, sest kõik need nõudmised on rahaliste väljaannetega seotud ja kui rahaminister ütleb, et ei ole mingisuguseid allikaid, ja väljaminekuid kärnida ei saa, siis on igasugune tööliste olukorra parandamine täiesti võimatu. Otse imelik paistab aga see hirm või kohutawus, mis töökaitse ja hoolekande ala vastu tuntakse. Öeldakse: ei või kaasabi ja salliwust anda katsetegemisele ja nõudmistele, mis rahwamajanduse kandejõu seisukohalt läbiwiimatud. On siis töö- ja hoolekandeministeerium laboratoorium, kus katseid tehakse? (P a h e m a l t poolt: L a b o r a t o o r i u m i l m a l a b o r a n t i d e t a.) Seda küll! Mitte ainult ilma laborantideta, waid ka ilma katseabinõudeta. Isegi meie naljalehed ei oleks suutnud töö- ja hoolekandeministeeriumi paremini pilgata, kui teda katseministeeriumiks nimetades, sest see on ju ministeerium, kes üldse ei katsu midagi teha sotsiaalalal. Töö- ja hoolekandeministeeriumi all on terve sotsiaalala: hoolekanne, töökaitse ja terwishoid. Aga töö-hoolekandeministeeriumi eelarwe ulatab ainult 180.000.000 margani. (M. M a r t n a (s d.): A g a t e r w i s h o i d ?) See on üle wiidud töö-hoolekandeministri alla ja on samuti kindlustatud igasuguste katsete eest. Tõendus selleks on väga palju. Deklaratsioonis on näituseks kliima iseäraldused arwesse wõetud. Minule tuleb meelde üks väga lugupeetud füüsika õpetaja, kellel kunagi katsed ei õnnestanud kliimalistel põhjustel: kord ei olnud õhk küllalt kuiw, kord oli ta liig kuiw, jne. Minule paistab, et ka töö- ja hoolekandeministeeriumi katsed samuti kliimalistest tingimistest ära ripuwad, et kliimalised tingimised töö-hoolekandeministeeriumi sotsiaalses tegewuses tõepoolest väga tähtis moment on.

Edasi öeldakse, et tahetakse maksma panna selle kurikuulsa rahwuswahelise töötoimkonna otsuseid ja soowiawaldusi niiwõrd, kuiwõrd nad ei kitsenda meie üldiseid rahwakombeid. Seda lugedes

tulid mulle meelde mõned laialised rahwakombed, näituseks öösine rehepeks, öösine linadepuhastamine, mis waremalt kombeks oli öötööna. Kui nüüd töö-hoolekandeministeerium töötoimkonna soowiawaldusi maksma pannes selle eest hoiab, et need määrused mitte ei takistaks rehepeksu ja linadepuhastamist öösel, siis jõuame tagasi aja juurde, kus öösel rehi maha peksti, koiduajal hobused wankri ette rakendati ja wäljalt wiljakoormad koju toodi, rehi üles pandi ja päikesetõusul juba põllul künti. Nii oleks rahwakombed alal hoitud.

Üksikutes küsimustes, mida töökaitse ja hoolekande alal deklareeritakse, on püütud pidada wanameelsemat joont, kui Wene seadustes. On asutud näituseks sellele, juba paljudes kodanlikes riikides likwideeritud seisukohale, et tuleb kinnituskulude kandmine panna mitte etewõtjate, waid tööliste eneste peale, ja weel suuremal määral kui senni. Harilikult leitakse, et kinnitusseaduste läbiwiimine on võimalik ainult siis, kui seda juhivad need, kes ise kinnitatud on, see on töölised. Deklaratsioonist leiame otse wastupidise seisukoha: tahetakse kinnituse juhtimine anda tööandjate kätte ja töölisel maksukoorma alla panna, kuna see just wastupidi peaks olema, sest siis wastab ta sotsiaalsele õiglustundele.

Haridusministeeriumi poliitika juures ei taha ma pikemalt peatada, tahtsin ainult tähendada, et siin walitseb endine waim täies ulatuses. Minul on teada mõned uue ministri korraldused, millest selgesti paistab, et ei mõeldagi rewideerida endisi seisukohti, ei mõeldagi uuesti läbi waadata asju, mis omal ajal palju tolmu sünnitasid, näituseks õpetajate lahtilaskmine. Lasti õpetajaid lahti igasuguste põhjendamata pealekaebamiste tõttu. Lasti lahti isegi nende kaebajate andmete pärast, kes lahtilastuga kohut käies protsessi kaotanud ja laimamise pärast wastutusele wõetud, isegi waletunnistuste andmistele pärast kohtu all seisid. Lasti lahti korras, mille vastu protesteerib omawalitsus, õpetajaskond, awalik arwamine jne. Kui praegune minister neid otsuseid rewideerida ei mõtlegi, siis peab ütleva, et see väga iseloomustawalt, väga kujukalt pildistab uue haridusministeeriumi poliitikat. Ei ole vähematki muutust, nagu seda ka kusagil mujal pole.

Sirwides seda deklaratsiooni, uue walitsuse tegewuskawa, peab ütleva, et uus Riigiwanem on wõtnud kursi järsku pare-

male poole kõigil aladel. Kui tema deklaratsioon alguses ütleb, et ta tahab olla ühtlaselt hea isa kõikidele kihtidele, siis näeme, et ta tegewuskawa sellele risti wastu käib, muidugi siis, kui selle „kõigi“ all mõeldakse terwet rahwast. Kui aga wälja jätta töörahwas, siis muidugi wõib ta olla hea isa nendele ringkondadele, kes kuuluwad koalitsiooni, kes teda sellele kõrgele kohale on aidanud. Et ta ka hea isa tahaks olla wastasrinnale, selleks ei leidu ühtki tõendawat joont kogu deklaratsioonis. Selge on, et uue walitsuse ametisseastumine tähendab järsku minekut paremale poole, aga ei tähenda mitte lähenemist töölisklassile, waid tähendab järsku eemaleminemist töötawast rahwast, tähendab hoolimatust töötawa klassi, kehwea kihi wastu.

Juhataja A. Kerem: Sõna on faktiliseks märkuseks härra Riigikogu esimehel.

Riigikogu esimees K. Päts: Lugupeetud rahwaesitajad; Rahwasaadik härra Piiskar arwas tarwilikuks meelde tuletada lauset, mida ma paari aasta eest ette tōin. See oli ühel koosolekul, kus pahemalt poolt üks teise järele rahwasaadikud üles astusid ja sellega lõpetasid, et meie riigi arenemine peab selle peale wälja minema, et wäewõimuga riigikord ümber lükatakse ja sõjariistus wõim enese kätte kistakse, ühtlasi mõista andes, et see peopesasuurune riigikene paremat midagi ära ei teeni, waid tema tulewik on teise riigiga kokkusulamisest. Walitsuse esitajana siin olles tähendasin seda praegu siin mitte wiibiwale rkl. Martin Bleiman'ile, et kui demokraatlik riik nii kaitsetu, et tema lubab enesega talitada, mis aga heaks arwatakse ette panna, ja et Wabariigi Walitsus seda lubab — siis eksitakse wäga: demokraatia ei ole mõni ema, kes oma üleannetule lapsele ka siis, kui see tema sõrme hammustab, selle eest kompweki suhu paneb. Ja mina arwan, et see rühm, kelle nimel praegu rkl. Piiskar kõneleb, oleks samasel seisukohal, et ta sedasama teeks. Sest kui keegi tahab seda riigikorda, mida tema on suutnud ja suudab korraldada, ümber tõugata, et tema ka mingisugune hea, ärdameelne emakene ei oleks ning kompweki asemele midagi muud oleks annud. Mina ei ole mitte selleks sõna wõtnud, et siin enesele ära teenida hea ema nime, waid tahtsin faktiliselt tähendada, et seda iga walitsus iga riigikorra juures oleks pidanud tege-

ma, mida ta kord oma peale on wõtnud — see on riigikorda kaitsma. (J. Piiskar (is.): Mille kohta tahtsite siin waielda?) Et ma mitte Teile hea ema ei ole.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Asudes meie uue walitsuse deklaratsiooni arutamise juurde, peab tunnistama, et see arutamine meie põhi-seaduses ka üks iseäralsus wõi õigem üks omapärasus on. Kahjuks pean tunnistama, et ta mitte wäga hea omapärasus ei ole. Igatahes teiste parlamentaarsete riikide riigikorra juures arutatakse deklaratsiooni enne, kui walitsus on lõpulikult ametisse kutsutud. Meie aga teeme seda siis, kui juba walitsusele usaldus on awaldatud, kui Riigikogus teda juba ametisse on pandud, ning kui see deklaratsioon ei meeldi, siis peame temale umbusaldust awaldama.

Põllumeeste rühm on sellel seisukohal, et walitsuse tegewust mitte deklaratsiooni, mitte sõnade järele hinnata ei saa. Sõnad wõiwad deklaratsioonis wäga ilusad ja kenad olla, kuna tegewus hoopis wastupidine. Nõnda siis asudes selle deklaratsiooni arutuse juurde, meie ei saa teda sarnasena wõtta, et tema pärast peaks walitsusele umbusaldust awaldama ja teda maha hääletama. Walitsus on meie poolt juba walitud ja enne ei saa meie oma seisukohta muuta, kui meie ei näe, missugune on selle uue walitsuse tegewus.

Kui meie nüüd läheme deklaratsiooni sisu juurde, siis peab ütleva, et deklaratsioonis on wäga palju, wõrdlemisi kaugeleulatawaid programmiisi lubadusi. Kõik deklaratsiooni mõtted ei ole põllumeeste rühmale mitte täiesti wastuwõetawad. Aga meie saame sellest aru, nagu lugupeetud Riigiwanem oma deklaratsioonis ütleb, et kui walitsus on koalitsiooni walitsus, koalitsiooni rühmadest, kel igaühel ise oma programmid, siis ei saa see walitsus mitte niisugust deklaratsiooni kokku seada, mis kõikidele rühmadele oleks wastuwõetaw. Tähendan, et meie soowiks mõndagi näha rohkem selle walitsuse tegewusest, kuid ei hakka selle deklaratsiooni arutamise juures oma programmi seisukohta siin ette tooma. Aga siiski, kui ma oma rühma nimel olen sõna wõtnud, siis teen seda riigi walitsemise korra kohta, ja ütlen seda, mida ma igale walitsusele oleks ütelnud.

Esiteks, mis puutub koalitsiooni kokkuseadmisesse, siis kahjatseb põllumeeste

rühm väga, et uue walitsuse koosseisust üks rühm välja, opositsiooni jäi. Meie igatahes oleks paremini näinud, et ka see rühm oleks koalitsioonist osa võtnud, esitatud oleks olnud. Mil teel oleks seda kätte saadud, seda ei hakka meie siin alla kriipsutama, see on ju härra Riigivanema ja selle rühma oma asi, aga meie oleks heal meelel näinud, et koalitsioon oleks tugewam, suurem olnud ja et ka kristlik rahwaerakond oleks temast osa võtnud, ja teda täielikult toetanud. Küsimus, mis kahe Riigikogu rühma wahel lahkarwamisi sünnitas, on ju nüüd nii kaugele wiidud, et ta rahwahääletamisele läheb ja see ei oleks pidanud mitte koalitsiooni lõhkuma. See on usuõpetuse küsimus. Selletõttu on nemad lahku läinud ja seda ei oleks mitte pidanud olema. Näha on, et Riigikogu seda otsustada ei saa, sest et ühed ei anna järele ja teised ei anna järele, ja seda küsimust peab rahwas ise otsustama. Teine küsimus, mis walitsuse moodustamise juures meie arwamise juures väga õnnetu, on see wiis, et meil walitsuse kriisi lahendamiseks välissaadik ära kutsutakse. See traditsioon on niisugune, mis mitte olema ei peaks. Kui meil välisministrit ei ole, kutsutakse välisesitaja ära. Niisugune oli juhtumine kaks aastat tagasi, kus Londonist saadik ära kutsuti väga wastutawa koha pealt ja see koht oli tühi kauemat aega. Ei ole mitte hea, et isikud wastutawalt kohalt ära kutsutakse, et teisele wastutawale kohale panna. Nii on lugu ka nüüd meie lugupeetud välisminister Hellat'iga. Tühjaks jääb saadiku koht Warssawis, ühes sellega ka Budapestis ja Rumeenias. Meie loeme seda pretsedenti mitteõnnelikuks. Meie ei taha härra välisministri isiku juures peatada, sest meie rühm on teda walinud, nagu ta terve walitsuse on walinud, waid ainult seda tahaksin alla kriipsutada põllumeeste rühma poolt, et niisugune kriisi lahendamine mitte kohane ei ole.

Mis puutub deklaratsiooni sisse, siis ei hakka meie seda mitte kritiseerima, sest deklaratsioon on väga laialdane ja meie tõsine soow on ainult see, et walitsus seda kõik täita jõuaks. Põllumeeste rühma nimel tahan mõne wäärnähtuse peale tähelpanu juhtida ja see on see, et mõnes Wabariigi Walitsuse asutuses kodanikkudele hästi wastu ei tulda. Peab tunnistama, et meie wabariigi ametnikud weel ei ole selgusele jõudnud, et nemad kodanikkude tarwis on ja mitte kodani-

kud nende tarwis. Meie ei taha siin mitte kellegile etteheidet teha, on ju ametnikkudel raske teenistuse ala, aga igatahes wõiks uus walitsus siin paljugi ära teha. Pöörab kodanik kuhugi ametiasutusse, siis ei saa ta oma asju mitte lahendada ühe ehk kahe päewa jooksul, waid see wiidab temal õige palju aega. Meil peaks see asjaajamine ometi palju kiiremini sündima, kui mõnes suures riigis, kuid asi on siin ümberpöördukt; iga asja otsustamine wõtab palju aega. Kui juba linnainimene otsuse järele mitu korda peab käima, on see temale väga tülikas, kuid tülikam on see weel maainimesele, kes sellepärast maalt linna sõitma peab. Meil on põllumeeste poolt selle kohta tihti kaebtusi tulnud. Kui meie seda asja arutame, siis leiame, et alati ei ole see wiiwitus mitte ametnikkude süü. Toon ühe näituse ette: teedeministeeriumi alamkommisjonis kanti ette, et raudteewalitsuse warustusosakonnas on olnud 8. maist kuni 28. now. 223 komisjoni ja komisjonis on koos olnud läbistikku 2—3 inimest sellest osakonnast. Nõnda on ametnikul väga hea ütelda, et komisjon ei ole kokku tulnud ehk komisjon ei ole seda asja mitte otsustanud ja sellega lükatakse wastutus mingisuguse komisjoni kolleegiumi peale. Soowitaw oleks, et uus walitsus selle asja peale rohkem rõhku paneks ja seda pahet kaotada suudaks.

Peale selle on õige keeruline küsimus weel metsaasjandus. Metsad on kõik riigistatud ja selletõttu ei saa eraisiku käest metsa osta, waid peab mingisuguse riigiasutuse poole pöörama. Selle kohta on meil palju kaebtusi põllumeeste poolt sisse antud. Ma ei tahaks mitte olla ühekülgne ja siin ainult metsateenijaid ja metsaülemaid süüdistada, sest seegi küsimine on õige keeruline. Meil on olemas üks pisikene ajakiri „Eesti Mets“, kus nii ütelda, metsaametnikkude häält kuulda on. Ja kui teie seda ajakirja lehitsete, siis näete, et seal on alalised kaebtused, et metsaülemad ja metsnikud ei saa aega metsa minna. Kõik nende aeg läheb kantselei asjaajamise, kõiksuguste komisjonide ja kõiksuguste kantselei korralduste peale ära. Loomulik, et kui asi nii keeruliseks on aetud, on ametnikul väga raske oma kohuseid täita. Ja mitte ainult kodanikud ei saa seda, mis nemad nende ametnikkude käest loodawad, waid ka ametnikkude otsekohene ülesannete täitmine jääb kõrwale. Ma tõin selle ainult näitusena ette, aga meie oleme kindlas

arwamises, et ka teistes ametasutustes wõib tahtmise juures asjaajamist kiirustada ja selle tõttu rahwale ja kodanikkudele ametiasutusi palju kättesaadawamaks teha.

Siis on weel üks küsimus, mis küll otsekohe walitsuse tegewust ei puuduta, aga, nagu lugupeetud Riigiwanem oma deklaratsioonis tähendas, et meie kriis ei ole mitte ainult erakondade waheline kriis, waid on ka osalt konstitutsiooni kriis, siis peab ka seda puudutama. Ja meie oleme ka selles arwamises, et meie seadustel on omad halwad küljed ja üks niisugune puudulik külj on kõige pealt wahekorid wabariigi ametiasutuste ja riigikontrolli wahel. Kui teie pöörate mingisuguse riigiasutuse poole, siis igalpool on niisugune nähtus, et öeldakse, meie ei saa seda asja mitte otsustada, sest riigikontroll ei luba seda mitte. Riigikontroll on siin oma peale wõtnud väga suure wastutuse, väga suured kohused, mis õiguse poolest tema ülesannete hulka mitte ei kuulu.

Et seda asja natukene selgitada, luban enesele natukene pikemalt selle juures peatada. Riigikontrolöör on Riigikogu usaldusmees. Selle wastu waielda ei saa, aga niisamasugused usaldusmehed on ka kõik Wabariigi Walitsuse liikmed. Mina, kui Riigikogu liige, ei saa mingisugust wahet teha ministrite ega riigikontrolööri wahel, waid loen neid kui Riigikogu usaldusmehi selles mõttes täitsa ühewäärilisteks. Igaühel nendest on oma ülesanded, oma tegewus. Mis puutub aga riigikontrolli ametnikkude tegewusse, siis ei saa ma siin mingisugust wahet teha nende ja mõne ministeeriumi ametnikkude wahel. Kui riigikontrolöör on Riigikogu usaldusmees, siis ei saa ometi igat riigikontrolli ametnikku selleks lugeda. Tema on samasugune kui teised riigiametnikud, on sellest samast kihist, sellest samast taigast, mis teisedki, sest ega nemadki teiwast ei ole kukkunud. Aga mis meie näeme ametiasutustes? Et ametnikud asju mitte ise ei otsusta, wastutust oma peale ei wõta, waid lükkawad selle oma pealt ära ja ütlewad, et kui riigikontroll on nõus, siis wõib seda asja otsustada. Aga mis tähendab riigikontroll? Ega siis riigikontrolöör seal iga üksikut asja ei otsusta, waid seda teewad wäikesed ametnikud. Ja nüüd on meil niisugune wäärnähtus, et ametiasutustes, kus wastutus otsekohe iga ametniku peal peaks olema, lükatakse see wastutus mingisuguse kom-

misjoni peale ja see omakorda lükkab jälle wastutuse oma pealt riigikontrolli peale ja öeldakse, et kui see on nõus, siis on kõik asi hea. Nõnda, et sel teel järkjärgult on wastutus otsekohe ametnikkude pealt komisjonide peale liikunud ja sealt omakorda weel kaugemale ära riigikontrolli ametnikkude peale.

Kui nüüd wõtta sisuliselt seda asja, siis on meil väga palju räägitud sellest, et Wabariigi Walitsus ei ole mitte küllalt oma tegewusest Riigikogule teada annud. Aga riigikontrolli tegewusest ei tea meie ju ka mitte kui midagi. Meie ei ole selle kahe aasta sees, mis meie Riigikogus oleme, mitte ühtegi aruannet riigikontrolli tegewusest näinud. Ja riigikontrolli tegewus on meil palju vähema kriitika all olnud, kui Wabariigi Walitsuse tegewus. Nõnda, et selles mõttes ma ei taha siin lugupeetud härra riigikontrolööri süüdistada, waid siin on ka seaduste puudus süüdi, wõib olla ka see, et meie ei ole ise sellekohaseid juhtnööre annud.

Meil oleks väga soowitaw, et see Riigikogu oma koosseisus kõige vähem ühe aruande riigi majanduslisest tegewusest ühe aasta kohta, mille eelarwe tema ise wastu on wõtnud, saaks rewideerimise alla wõtta. Kui rewideerimine tulewase Riigikogu hooleks jääks, on wastutaja juba ära läinud. Väga soowitaw oleks, et meie oma tegewust ka wõiks kriitika alla wõtta, et näha, mis meie oleme teinud ja mis oleksime pidanud tegema. Ma tähendasin juba, et riigikontrolöör ja minister on ühesugused usaldusmehed, aga mis puutub riigikontrolli vähematesse ametnikkudesse, siis on nemad sama kui teisedki riigiametnikud ja nende peale wastutust weeretada ei ole mitte õige. Ei saa ju salata, et iga kollegiaalse asutuse liikmete wastutus palju wäiksem on, kui üksiku isiku wastutus. Meie oleme siin praegu Riigikogu liikmed ja seletage nüüd ära, missugune on meie wastutus. Seda on väga raske kindlaks määrata, missugune on Riigikogu liikme wastutus, ja niisamuti on ka teistes kolleegiumides.

Meie põllumeeste rühm näeks küll, et Wabariigi Walitsus korraldaks oma tegewust nii, et iga ametnik oma tegewuse eest wastutaw oleks ja et mitte ei saaks wastutust mingisuguse komisjoni ja riigikontrolli ametnikkude peale weeretada. Seda loeme meie wäärnähtuseks ja arwame, et selle tõttu ka asjade otsustamine nii kaua wiibib, et ühtegi asja ei

saa nii ruttu otsustatud, waid iga asi wõtab wäga kaua aega; käiakse mitmesugused ametiasutused läbi, asi läheb mitu korda ühest kohast teise ja wenib pikale. Meie ei saa siin mitte walitsuse sihtjooni kritiseerida, waid walitsuse tegewuse korda. Ja seda ütleks ma oma rühma nimel ka sellele walitsusele, mis ainult põllumeeste rühma esitajatest koos seisaks. Iga walitsus peaks katsuma asja nii korraldada, et niisugust asja otsustamise wiivitust ette ei tuleks, sest praegu on korratud siin wõrdlemisi suured ja annawad ennast õige karmilt tunda. Kõige halwem on see, et selle tõttu meie harilik kodanik, kes poliitikast osa ei wõta ja asjaolusid ei tunne, meie praeguse walitsuse, meie parlamendi ja riigikorra wastu waenuliseks saab. Elu seisab koos igasugustest wäiksetest kokkupõrkamistest ja inimene, kes peab kaua käima ühest asutusest teise, ilma et mingisugust wastust saaks, muutub lõppude lõpuks kui mitte aktiivseks, siis passiivseks olemasolewa riigikorra wastaseks. Seda ei tahaks aga meie näha ja paneksime sellenärast iseäranis rõhku walitsuskorralduse peale.

On weel üks küsimus, mis lahendamist nõuab, mis ka ennast tunda annab ja mis meie konstitutsiooniga seotud on. Meie loeme siin Riigiwanema deklaratsioonist, et: „Kohtuministeeriumi alal tuleb lahendada ja tarwiliste seadustega kindlaks määrata Riigikogu ja Riigikohtu, Riigikohtu ja Wabariigi Walitsuse wahekord, kusjuures wankumata juhtnõõriks oleks kohtuwõimude rippumatus ja iseseiswus kohtumõistmisel.“ Kõik see deklaratsioon on wäga hea ja ilus, aga meil, kui kodanikkudel, oleks weel üks soow: et kohtuprotsess saaks kiirendatud. Ma ütlen, see ei käi otsekohe Wabariigi Walitsuse kohta, aga mina juba tähendasin, et meie kriis ei ole mitte ainult rühmade waheline, waid on osalt ka konstitutsiooni kriis. Meie näeme, et praegu Riigikogul praeguse korra juures ei ole mitte võimalus iseäralist mõju awaldada otsekohe kohtu peale — ta peaks siis palku ära wõtma wõi midagi muud sellesarnast tegema. Meie Riigikohtu peale on pandud mitte üksnes kõrgema kohtu ülesanne, waid tema hooleks on ka administratiiv walwe kohtutegewuse üle. Peab ütleva, et niisama, nagu riigikontrolli tegewusest senniajani Riigikogul midagi teada pole, ei tea meie ka Riigikohtu tegewusest midagi, — vähemalt kui Riigi-

kogu liige ei tea absoluutselt midagi sellest, kas on walwet selle järele, et kohus nii ruttu kui wõimalik oma töö teeks, et protsessid kord saaks kiirustatud, wõi ei ole seda mitte, seda mina absoluutselt ei tea. Aga igatahes kodanik, kes oma kohtuprotsessi wäga kaua peab ootama, on rahutu, otsib teid ja süüdistab ja süüdistus langeb kõige pealt Riigikogu, kui seadusandliku kogu peale. Ühes sellega hakkawad liikuma kuulujutud, et kõrge kohtuasutus nõuab kassatsioonkaebtuse edasisaatmist alamate kohtute poolt. Kui niisugused jutud õiged on, kui kõrgem kohus nõuab kaebtuse edasisaatmist, — kaebaja on nähtawasti käinud kõrgemas kohtuasutuses ja seal kaebanud — ja seal küsitakse, mispärast ei ole edasi saadetud, siis ei ole niisugune kord igatahes mitte normaalne ja põllumeeste rühmi loeb oma kohuseks selle peale tähelpanu juhtida. Ma juba tähendasin, et meie loeme oma kohuseks alla kriipsutada neid wäärnähtusi, mis kõigis meie seadustes on ja mitte ainult nendes, mis meil siin ette tuuakse ja millest komisjonides räägime.

Seda kõike kokku wõttes teatan oma rühma nimel, et meie ei hakka mitte walitsuse deklaratsiooni arwustama, selle peale waatamata, et meil mõndagi weel soowida oleks. Aga meie saame selgesti aru, et see on koalitsiooni walitsus, sellele peab olema kokkuleppe programm, ja iga rühm ei wõi täiel mõõdul nõuda oma programmi täitmist. Siiski arwame meie, et kui walitsus selle lühikese aja jooksul, mis tema tegewuseks on ette nähtud, seda deklaratsiooni täita jõuab, siis wõime temale wäga tänulikud olla ja seda rohkem, mida rohkem tema sellest programmist täita jõuab ja selleks soowime temale kõikipidi edu. Ühes sellega aga kriipsutame alla neid suuri wäärnähtusi, mis meil mitte otsekohe seadusandluses, waid walitsuse administratiivses tegewuses on. Need wäärnähtused ametnikkude mittewastutulelikkuse alal, ja asjade otsustamise alal peawad ja tulewad rutulisel teel parandada. Weel kord kriipsutan alla, et loeme seda komisjonide uputust, millest rääkisin, täiesti loomuwastaseks, sest see wäärnähtus takistab meie tööd; samuti loeme tarwilikuks, et wahekord riigikontrolliga saaks kindlaks määraks, et wastutus jääks otsekohe ametniku peale, et tema peab selle eest ise wastutama, mis teeb, et ta ei saaks mitte ütelda: see pole minu asi, mina ei saa siin midagi ära teha.

Need on soowiawaldused, mis põllumeeste rühm mulle kohuseks tegi selle walitsuse deklaratsiooni puhul ette kanda.

Juhataja A. Kerem: Riigikogu on ligi kolm tundi istunud. Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaja algus kell 1.10 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 1.30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Juhataja A. Kerem: Riigikogu koosolek kestab edasi.

J. Tomp (kom.): Walitsuse uuesti tegewuse puhul pöörab kommunistline tööliserühm Riigikogu kõnetoolilt oma wallijate ja kogu muu Eestimaa töörahwa poole ning juhib töötawate kihtide tähelepanu selle kauplemise peale, mida mõne nädala jooksul peeti walitsewate rühmade wahel Eesti wäheste riikliste waranduste ja töörahwa naha pärast ning mis nüüd on lõppenud maaliidu, wabrikantide, suurmajaperemeeste, börsesahkerdajate ja teiste suuremate kurnajate kokkuleppel. (**W a h e l h ü ü e: K e s k i r j u t a s ?**) See walitsus tähendab seda, et nelja kodanlise rühma — põllumeeste, pappide erakonna, Tõnisson'i rahwaerakonna ja tööerakonna juhid Päts, Laidoner, Strandman, Schulbach ja...

Juhataja A. Kerem: Ma palun Riigikogu rühme nende õigete nimedega nimetada.

J. Tomp (kom.): ... nende lähemad kildkonnad rahuloldawalt on oma wahel ära jaotanud Eesti töörahwa waranduse kasutamise; see walitsus annab weel wiimased riiklised ettewõtted eraettewõtjatele — oma meestele, et need härrad wõiksid omandada täielises kooskõlas tsaari seadustega, mida senni tasku topiti riigiwarguste teel. See walitsus ei mõtlegi kindlustada tööliste ja teenijate tasu, mis wõimaldaks inimwäärilise ülespidamise, sest see walitsus seab oma ülesandeks töölisklassi kurnamise abil Eesti tõusiku majandust üles upitada.

Juhataja A. Kerem: Teie sõnad walitsuse kohta „oma ülesandeks töolis-

klassi kurnamise abil“ on lubamatud ja teen Teile teise märkuse.

J. Tomp (kom.): Mina protesteerin selle wastu.

Juhataja A. Kerem: Teil ei ole õigus minuga siit kõnetoolilt waielda, teen Teile kolmanda märkuse ja wõtan Teilt sõna ära.

J. Tomp (kom.): Tähendab, et demokraatlikes parlamendis tõtt rääkida ei wõi.

A. Jürgenstein (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Eesti rahwaerakonna nimel on mul Wabariigi Walitsuse deklaratsiooni puhul järgmist seletada: Praegune, õige üldistes joontes ettekantud Wabariigi Walitsuse deklaratsioon ei sisalda mitte mõtteid, mis Eesti rahwaerakonna nõudmistele wastu käiksid, nagu neid nõudmisi awaldas erakond hiljutistel läbirääkimistel koaleeriwate erakondade wahel ja eelarwe arutamise puhul. Selle üldise eeskawa teostamise asjus Wabariigi Walitsuse poolt hoiab omale aga Eesti rahwaerakond arwustuswabaduse alal, selleks juhtumiseks, kui Wabariigi Walitsus erakondadewahelistel läbirääkimistel wastuwõtetud üldistelt seisukohtadelt kõrwale kalduks ja Eesti rahwaerakonna põhimõtetele otse wastu läheks. Niikaua, kui walitsus deklaratsiooni piirides tegutseb, tahab teda erakond toetada, meeles pidades, et meil teguwõimsat walitsust tarwis on, ja et ainult niisugune walitsus teguwõimas suudab olla, kes rahwaesituse enamusega tihedas kontaktis töötab ja enamuse usaldust ja toetust oma seljataga tunneb olewat. Selles põhimõttes ja selles sihis tahame meie uut walitsust toetada.

O. Strandman (töer.): Lugupeetud rahwasaadikud! Kõige esimene küsimus, mis siin tekib, on see, kuidas deklaratsiooni arutada ja mis jaoks teda waja on. Pahe-malt poolt on räägitud, et meie oma konstitutsiooni selgitamisel uusi aluseid ei ole leidnud, et nüüd wana tülküsimuse, mitu protsenti meie Riigiwanem on president ja mitu tema peaminister on, selle üle waidlused edasi kestawad. Ma pean ütleva, et nende poolt, kes seda siin on rääkinud, meie riikliste wahekordade selgitamiseks luwi ei ole näidatud. Kuna meil Wabariigi Walitsust ei saa ükski muu wõim ametisse panna, kui ainult Riigikogu, siis pidi tähele panema, mis moodi ja mis puhul siis nüüd Riigikogu rühmad sõna wõtawad.

Kui walitsust ametisse kutsuti, ei leppinud rühmad sellega, et poolt wõi vastu hääletada, waid wõeti sisuliselt sõna oma wahkordade selgitamiseks walitsusega, ehk küll weel teada ei olnud, mis tema hakkab tegema ja missugune on tema deklaratsioon. Et see meie põhiseaduses ja meie riiklises elus selgust toob, on küll raske ütelda. Huwitaw on tähele panna, et walimise ajal sotsiaaldemokraadid esinesid deklaratsiooniga, kuna iseseiswad sotsialistid palju korralikumalt tegid ja ainult hääletamise motiivideks sõna wõtsid. Kui aga pärast härra Hellat waliti, siis olid juba osad ümber pöördud: sotsiaaldemokraadid wõtsid ainult hääletamise motiivide kohta sõna, aga iseseiswad sotsialistid tulid pika seletusega, mispärast nad härra Hellat'id ei taha. Et see meie walitsemise korda ja konstitutsiooni selgitaks ja põhjust annaks ütelda et meie... (W a h e l h ü ü e.) Ah kodukorras? Mis seal kodukorras siis on, härra Püüman? Siin toodi ette juriidilisi põhjendusi, miks walitsust walida ei saa. Kui siin algatud teed käia, siis saame wõib olla niikaugele, et meie uut walitsust üldse ei saa walida.

Uus walitsus tahab koos töötada Riigikoguga ja ka Riigiwanem on seda täiesti omaks wõtnud. Ja nii ei tohiks sel alal, minu arwates, enam arusaamatusi olla. Täiesti selge on, missugusel seisukohal praegune Wabariigi Walitsus asub. Kui meie aga deklaratsiooni muude osade juurde üle läheme, siis peab küll ütleva, et seal on asju, mis näistawad ebamäärased olewat. Esimesel silmapilgul on ehk weidi üllataw, miks seal sees sõjawäe kapsaaiad üles on wõetud. Wõib olla ehk oleks võimalik olnud kapsaaiad wälja jätta, kuid siiski ka nende sissewõtmine wõiks tõesti väga tarwilik olla. Sest ilma mingisuguse seaduseta nende kapsaaedadega ka talitada ei saa. Ja kui nüüd praegune deklaratsioon lubab, et tema saab Riigikoguga kokkukõlas seadusandlisel teel neid küsimusi lahendada, siis, minu arwates, peaks seda asja terwitama, aga mitte naeruwäärseks tegema. (A. P a l w a d r e (s d.): I l m a s e a d u s e t a s e d a i k k a e i s a a t e h a.) Teine küsimus on, kas on soowitaw, et walitsuse deklaratsioonis ära tähendataks, mis walitsus teha ei taha. Seda wist harilikult ei tehta. Meie walitsus on teisele seisukohale asunud, kus ta seletab, et ta warandusmaksu poolt ei ole. Wõib olla, on ta tahtnud täpipealsem olla.

Mis nüüd deklaratsiooni sisusse puutub, siis peab tööerakond sedasama ütleva, mis teiste rühmade esitajad, kes koalitsioonis on, et tema seisukoht täiesti samasugune on ja et tema ei saa ka walitsuse deklaratsiooni täiesti omaks wõtta. Täiesti loomulik on, kui walitsuse deklaratsioonis öeldakse, et siin mitu rühma on, kes walitsuse ellu on kutsunud ja kuna nende rühmade kawade ja põhimõtete wahel suured lahkuminekid on, pidi ju siis loomulikult walitsus mingisuguse kesktee leidma. Siis on ka loomulik, et kõige ettekantud põhimõtetega päri ei olda. Selge on, et tööerakond oma nõudmisest sugugi loobuda ei wõi, kuid tema ei hakka praegusele walitsusele otsekohe umbusaldust awaldama, sest et tulewikus palju wõimalusi on oma põhimõtteid katsuma maksma panna. Ma tahtsin ainult tõendada, et walitsuse deklaratsioonis puuduwad asjad, mida oleks soowinud näha, mis aga arwatawasti mõjuwatel põhjustel on wälja jäänud, kuid mille läbiwiimisest meie sugugi loobuda ei taha.

Pea tähendama, et ka põllutööministeeriumis nii mõnigi asi praegu täiesti selgusetu on, kuid ka seal ei taha meie seda selgusetu wõi mittekindlat wäljendust komistuskikiwiks teha, et siis sellest oma järeldusi teha. Öieti, kui seadused tegelikult Riigikogule ette kantakse, kui nad on komisjonide poolt läbi töötatud ja siis Riigikogu peakoosolekule tulewad, ja kui siis siin suured lahkuminekid ette tulewad, siis tulewad teha lõpuotsused, aga mitte deklaratsiooni üksikute lausete järele, millest kerge on alati kinni hakata. Mina pean ütleva, et deklaratsioon mitte wäiklaste närimiste jaoks pole, waid suurte poliitiliste sihtjoonte ülesseadmiseks. (W a h e l h ü ü d e d : T e i e o l e t e s e e k õ i g e s u u r e m n ä r i j a. N a e r.) Naerge, naerge. Mina olen siin kõnetoolil palju vähem, kui Teie, härra Johanson, kõnelenud ja weel vähem närinud. Kahte asja, milles deklaratsiooni pärast tööerakonnale kallale on kiputud, tahtsin siin selgitada. Kõige pealt üüriseaduse järkjärgulist kaotamist. Tahan seda ära seletada, miks meie seda tarwilikuks peame. Asi on lihtsalt see, et meil on kindel arwamine, et üüriseadus ei wõi üheski riigis, ka meil, ega kusagil mujal, kus praegune ilmakord maksew, igaweseks ajaks maksma jääda, ja tema kaotamine tuleb igalpool hiljem wõi warem käsile wõtta. Selge on, et Eestis, kus praegu korterikitsikus väga suur on, üüriseadust korruga ära kaotada

wäga raske on. Ütleme, et aasta wõi kaks üüriseadust pidada ja siis teda korraga ära muuta, see oleks koguni meie riigile hädaohtlik. Sellepärast arwame meie, et siin tuleb sihikindlalt kaugelenägewat poliitikat ajada. See kord, kuidas meil üüriseadust ära kaotada tuleb, peaks juba praegusel ajal kindlaks määratama seadusandlisel teel, sest siis oleks nii üürnikkudel kui ka majaomanikkudel wõimalus kõike seda arwesse wõttes oma kawatsusi teha. See oleks kõige parem tee meie korterikriisi küsimuse lahendamises.

See oli meie mõte, kui meie selle järkjärgulise üüriseaduse kaotamise kawa juurde läksime. Kas see 2, 3 wõi 5 aasta jooksul sünnib, see on muidugi praegu otsustamata.

Siis weel, milles tööerakonnale etteheiteid tehti on see, et tööerakond olla põlise tarwitamise mõtte maha matnud ning eraomanduse juurde üle läinud. Härra Piiskar kõneles siin wäga pikalt ja laialt selle üle, kuid jättis ühe sõna ütlemata, nagu poleemikas ikka tehakse. Ta rääkis siin eraomandusest ja jättis sõna „piiratud“ wälja. Mis puutub piiratud eraomandusesse, siis oleksin härra Piiskar'ile wäga tänulik, kui ta ära seletaks, mis wahe on põlise tarwitamise ja piiratud eraomanduse wahel. (J. Piiskar (is.): Kas seletaksite, mis wahe on piiratud eraomanduse ja piiramata eraomanduse wahel?) Seda wõin ma Teile kohe seletada, kui see Teile selguseta on, ilma et ma sellega Riigikogu kannatust wäga kauaks kaalu peale panen. Piiratud eraomanduse mõte wõib seista selles, et kohtadega hangeldamise wõimalus ära wõetakse, et ei wõi kohti müüa, ei wõi mitut kohta ühte panna ega lubata neid liiga wäikesteks tükeldada. See on piiratud eraomanduse mõiste ja ma pean ütleva, et kinniswarade kohta maksew praegune tsiwiilseadus... (A. Weiler (töer.): Mis mõistuse piiramine tähendab? Naer.) Kui siin piiratud eraomanduse mõiste all taheti seda ette tuua, et sellega tahetakse asunikkude õigusi piirata, ning jälle suurpõllupidamist sisse seada, siis pean ütleva, et piiramise mõiste sellele, kes tahab aru saada, küllalt selge on, sellele aga, kes ei taha aru saada, ei suuda seda ka kõige paremad kõnelejad selgeks teha. Rohkem ma selle küsimuse juures peatada ei taha, waid tulen teise küsimuse juurde, mis ka mind isiklikult huwitab, see on Irboska

weritöö küsimus. Ma tahan selle üle õieti wäikest ajaloolist pilti anda, mis härradele sotsiaaldemokraatidele wäga õpetlik on. (Wahelhüüded A. Weiler'i (töer.) ja L. Johanson'i (sd.) poolt.) Ma arwan, et see küsimus teeb mõnda närwilikuks. (A. Ostra (sd.): Ja nimelt härra Weiler'i.) Härra Weiler on ainult lõbusas tujus, kuid närwilikkust näen ma mujal.

Pea ütleva, et wäga raske on selgeks teha, kust tekkis mõte 1919 a. suwel kommunisti Eesti wabariigist wälja saata. Kui sotsiaaldemokraadid seda nõuawad, siis olen ka walmis wastutust selles asjas oma peale wõtma, kuid ma isiklikult kahtlen selle juures. Kui aga tahate, et see minu mõte on, noh olgu. Ma pean üht ütleva, et kui mõte tekib, mille täidewiimisel sekeldused tekiwad, siis ei taha harilikult seda keegi omaks wõtta. Meil on Eesti palju sarnaseid mehi, kes esiteks ütlevad, et mina olin selle wõi selle asja algataja, mina olin esimene, kes Eesti iseiswust nõudis jne., kui aga tagajärjed soowitawad pole, siis öeldakse wenelase wiisi „ja tut ni pritshe“ jne. Ma tahan Teile selleaegse walitsuse koosseisu ette lugeda: seal oli 4 sotsiaaldemokraati, 3 tööerakondlast ja 2 rahwaeiakondlast. Need olid härrad: Palwadre, Kartau, Hellat, Köstner, Strandman, Kukk, Pool, Jaakson ja Poska. (J. Hünerson (põl.): Puha sotsid. Üldine naer.) Sõjawäe korraldus ja kaitseliit käisid juba ajutise walitsuse ajal wägede ülemjuhataja alla. Minul oli au tookord sõjaminister olla ja ma tean, et sõjainistri alla need asutused mitte ei kuulunud. Sel ajal wõi umbes pisut hiljem wõeti küsimus üles, et kaitseliit tuleks sõjainisteeriumi alla üle wiia, aga kõnealolewal korral oli ta wägede ülemjuhataja all. Kui siis kongressil olnud inimesed kinni wõeti, oli esimene korraldus, et nad sõjawõimudele üle anti. Nõnda, et siin kindlasti konstaterida wõib, et wormiliselt tolaeagne sise-minister Hellat mingisugust korraldust wäljasaatmise wiisi asjus teha ei saanud. Minul ei ole mingisuguseid põhjendusi, nagu härra Palwadre, meie endine ühine kolleega, siin rääkis, et härra Hellat selles asjas kaassüüdlane wõiks olla. Igatahes ei ole mul tema kohta ei rohkem ega vähem süüdistawaid andmeid, kui teiste selleaegsete walitsuse liigete kohta. Ma ei saa mitte ütelda ega tõendada, et härra Hellat siin mingisuguseid korraldusi oleks teinud. (J. Piiskar (is.): Aga kes

se da siis ometi tegi?) Waadake, selle peale ma tahtsin Teile just wastata, tahtsin seda asjaolu Teile seletada, kannatage pisut. See wäljasaatmine oli wist reedel, igatahes tuli üks minu sugulane pühapäewal Tallinna, ta ei olnud sel ajal mitte frondil, kus tapmine korda saadetud, waid teenis Walgas, ja rääkis mulle juhtumisest. Ma kutsusin telefoni teel kohe kolm meest kokku nõupidamisele, nimelt Asutawa Kogu esimehe härra Rei, teine olin ise ja kolmas oli kadunud härra Poska. (A. Rei (sd.): Teie eksite, härra Strandman!) Mina tõendan, et see nõnda oli, härra Rei, muidugi faktiliste andmete najal ja tunnistajate abil ma seda kindlaks teha ei saa. Seal jõudsimel otsusele, — kui ma ei eksi ole see härra Poska ettepanek —, sõjawäeülemlusele selle juhtumise kohta järelepärimine saata. Selle kirjaliku järelepärimise peale saime wägede ülemjuhataja poolt wastuse, et kaitseleidule oli korraldus tehtud neid inimesi Wenemaale toimetada ja see korraldus täide saadetud on. Kui pärast üksikud walitsuse liikmed siiski teateid said, et see wäljasaatmine mitte nii ei olnud, nagu teatati, siis tehti ettekirjutus selles asjas uurimist ette wõtta. Selles olid kõik walitsuse liikmed täiesti ühel nõul. Kui sotsiaaldemokraatide erakond siis oleks selles asjas teisel arwamisel olnud, neid oli ju kõige rohkem walitsuses, siis oleksid nemad tol ajal teistsugust teed selle küsimuse lahendamiseks otsida wõinud, oleksid wõinud awalikult protestiga Asutawale Kogule esineda jne. Sarnast midagi aga ei olnud, midagi sealt poolt selle asja selgitamiseks rohkem ei tehtud, vähemalt ei ole minul meeles, et sotsiaaldemokraadid walitsuses oleksid teisi teid otsida püüdnud. Nõnda et nüüd ühele wõi teisele sel ajal walitsuses olnud isikule ehk erakonnale etteheiteid teha, täiesti põhjendamata on.

Peale selle tahtsin ma üht ütelda. Peale esimese Asutawa Kogu ajal loodud walitsuse lahkumist leidsid sotsiaaldemokraadid wõimaliku olewat järgmises, see on Tõnisson'i kabinetis, jällegi ministriks panna härra Hellat'i. Mispärast nad siis selle wastu ei protesteerinud? On neil praegu rohkem teateid, kui siis? Ma pean ütleva, et see on wõrastaw, kui üks minister, kes ise selle juhtumise ajal walitsuses oli, nüüd tuleb ja ütleb, et teise selleaegse walitsuse liikme peal on kahtlus ja kohus peaks seda selgitama. Ma tahaksin teada, kuidas meie kohtuasutused saa-

wad selgitada niisugust kahtlust, milleks mingisuguseid tõendusid pole. Sama hästi oleks wõinud ju kahtlustada igaihte selle walitsuse liiget. Minu arwates, peab meil kõigil teise inimese nime wastu niipalju lugupidamist olema, et meie teda awalikuse ees põhjusega mudaga loopima ei hakka. Selleks ei ole meil mingisugust moraalilist õigust. Härra Palwadre on jurist ja tahab olla hea jurist, olgu ta siis nii hea ja üteltu, kuidas saawad kohtud niisugust kahtlust selgitada. Kas teie siis teate, et kusagil on süüdistus härra Hellat'i wastu? Mina saan ju aru, et sotsiaaldemokraatidele mitte armas ei ole, et nende endine parteiliige, — kas ta parteist nüüd on wälja astunud, ma seda ei tea, mul temaga rääkimisi selle üle ei ole olnud — walitsuse liikmeks astub, kuid see ei anna õigust kahtlustustega wälja tulla. Igatahes arwan ma, et niisugune teguwiis sotsiaaldemokraatide poolt meie poliitilisest küpsusest tunnistust ei anna. Ma olen lõpetanud.

J u h a t a j a **A. Kerem**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Palwadre'l.

A. Palwadre (sd.): Härra rkl. Strandman katsus siin oma kõnet pateetiliselt lõpetades tõendada, nagu oleks mina kahtlustanud härra Hellat'it. Mina seletasin siit sellelt samalt kõnetoolilt, et meie rühm ja mina isiklikult nende andmete järele, mis meil olemas, ei süüdistata mitte härra Hellat'it, nagu oleks tema Irboska weritöö toime pannud. Wõib olla, on rkl. härra Strandman minust teisiti aru saanud, aga ma ütlesin, et teatawates ringkondades kahtlus härra Hellat'i wastu olemas on, ja wäga kahju ja wäga kurb, et Wabariigi Walitsus ei ole katsunud seda asja lõpulikult selgitada, waid selle asja ära lõpetas. Kui härra Strandman seletab, et sotsiaaldemokraadid olid walitsuses ja ei astunud walitsusest ära, kui see asi ilmsiks tuli, siis tuletan ma meelde, et sotsiaaldemokraatide nõudmisel anti see asi prokuratuuri kätte ja nimelt tsiwiilprokuröörile. (O. Strandman (tõer.): See oli kõikide nõudmine!) Kõikide nõudmine oli seda asja sõjawäe prokurööri kätte anda, aga meie arwasime, et seal, wõib olla, asjast midagi wälja ei tule, ja nõudsimel, et ta tsiwiilprokurööri kätte antaks. Tsiwiilprokurööri oli sel ajal tööerakondlane Lui Olesk, ja wäga kahju, et ta seda asja ei selgitanud. Pärast jäks see asi üle sõjawäe prokurööri kätte, kus ta ka ära lõpetati. Ma ütlen, et wäga

kahju, et see asi ära lõpetati enne, kui ta selgitatud ei olnud, ja ta lõpetati walitsuse ajal, kus meie walitsusest mitte osa ei wõtnud, waid tööerakond oli küll walitsuses ka asja lõpetamise ajal. Sarnane toimetamine on äärmisele opositsioonile võimaluse jätnud siiski kahtlustada endist siseministrit, kelle kahtlustamiseks, ma weel kordan, minul isiklikult ja ka minu rühmal mingisugust põhjust ei ole. Kuid sarnane toimetamine ei anna tunnistust ei riigitarkusest ega poliitilisest küpsusest. Ma olen lõpetanud.

Juhataja A. Kerem: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Rei'l.

A. Rei (sd.): Ma hüüdsin härra Strandman'i kõne wahele, et härra Strandman'i meelepidamine teda petab. Aga wõib olla, et ma härra Strandman'i sõnadest õieti aru ei saanud ja minu wahelhüüe selle tõttu arusaamatuse peal põhjenes. Ma sain härra Strandman'ist nii aru, nagu oleks tema kohe esimesel pühapäewa hommikul peale Irboska sündmust, kui tema, härra Strandman, selle üle kõige esimese teate saanud, otsekohe nõupidamise kokku kutsunud, millest mina osa

wõtnud. Mul on aga päris selgesti meeles, et mina sellest sündmusest kõige waremalt kas esmaspäewal wõi teisipäewal teada sain ja nimelt ühe enamlaste raadio teate kaudu. Seega ei saanud mina pühapäewa hommikusel nõupidamisel olla. Ma mäletan, et olin tõesti ühel eranõupidamisel, kus wiibis ka kadunud Poska, kelle ettepanek oli umbes niisugune, nagu seda härra Strandman ette tõi, kuid see oli juba mõni päew hiliem, igatahes mitte esimesel pühapäewal peale sündmust.

Juhataja A. Kerem: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Strandman'il.

O. Strandman (töer.): Ma pean weel kord konstateerima, et tööerakond ei ole mingisugust osa asja lõpetamises wõtnud. Arwatawasti on see üksiku ministri poolt sündinud.

Juhataja A. Kerem: Ma palun rahu. Rkl. Pezold'i poolt on ettepanek tehtud koosolekut lõpetada. (Hääletatakse.) Ettepanek on 26 häälega 13 wastu wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.05 min.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu abiesimees **A. Kerem.**

Abisekretäär **J. Bergman.**